

**VYSOKÁ ŠKOLA EVROPSKÝCH A REGIONÁLNÍCH
STUDIÍ, O. P. S., ČESKÉ BUDĚJOVICE**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

EKONOMICKÉ DOPADY 1. SVĚTOVÉ VÁLKY

Autor práce: Jiří Stárek
Studijní obor: Bezpečnostně právní činnost ve veřejné správě
Forma studia: Kombinované
Vedoucí práce: Ing. Jiří Dušek, Ph.D.
Katedra: Katedra právních oborů a bezpečnostních studií

2012

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně, na základě vlastních zjištění a s použitím odborné literatury a materiálů uvedených v této práci.

Souhlasím, aby práce byla uložena v knihovně Vysoké školy evropských a regionálních studií v Českých Budějovicích a zpřístupněna v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění.

.....

Děkuji vedoucímu bakalářské práce Ing. Jiřímu Duškovi, Ph.D. za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.

ABSTRAKT

STÁREK, J. *Ekonomické dopady 1. světové války : bakalářská práce*. České Budějovice : Vysoká škola evropských a regionálních studií, o.p.s., 2012. 73 s. Vedoucí práce : Ing. Jiří Dušek, Ph.D.

Klíčová slova: ekonomické důsledky, hospodářství, hyperinflace, reparace, světová válka, válečný konflikt.

Práce pojednává o 1. světové válce a jejím dopadu na světové hospodářské a politické dění. Práce analyzuje historickou situaci vedoucí k 1. světové válce, válečný konflikt, poválečné mírové dohody a poukazuje na vliv války ve všech oblastech lidské společnosti: v sociální oblasti, průmyslu, zemědělství, obchodu. Bakalářská práce se nejprve zabývá komplexně celkovým ekonomickým dopadem války ve světě a dále je specificky zaměřena na hospodářství vybraných států, významně zasažených válkou. Úžeji se zabývá Francií jako vítěznou mocností, poraženým Německem a nově vzniklým Československem. Závěr práce celkově hodnotí význam války a poválečných dohod z celospolečenského hlediska a historických událostí, které následovaly.

ABSTRACT

STÁREK, J. *Economical Consequences of the First World War : bachelor thesis*. České Budějovice : The College of European and Regional Studies, o.p.s., 2012. 73 p. Supervisor : Ing. Jiří Dušek, Ph.D.

Klíčová slova: economical consequences, economy management, hyperinflation, reparations, war conflict, world war.

The bachelor work is concerning on the first World War and its impact on global economic and political situation. The work describes historical facts leading to the start of the first World War, war conflict, the post-war peace agreements and adverts to war influence in all areas of human society such as social area, industry, agriculture, trade. This bachelor work is focused on overall economical effect of war on the World at first part. The second part of the work is concerning very specifically on states deeply affected by war and its economy. More attention is given to France as a victorious power, defeated Germany and recently established Czechoslovakia. Last part of the work evaluates the relevance of the war and post-war agreements on the global society wide and historical affairs, which followed.

OBSAH

ÚVOD	7
1 CÍL A METODIKA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE	8
2 HISTORICKÝ KONTEXT 1. SVĚTOVÉ VÁLKY	10
2.1 Napětí před válkou	10
2.2 První světová válka.....	13
2.3 Poválečné reparace	15
3 DOPADY 1. SVĚTOVÉ VÁLKY NA CELOSVĚTOVÉ DĚNÍ	19
4 POVÁLEČNÉ HOSPODÁŘSTVÍ VE VYBRANÝCH ZEMÍCH	23
4.1 Vítězná Francie.....	24
4.2 Poražené Německo	27
4.3 Nově vzniklé Československo.....	32
4.3.1 Poválečná léta Československého hospodářství.....	33
4.3.2 Ekonomický rozvoj ve dvacátých letech	40
4.3.3 Velká deprese.....	45
ZÁVĚR	47
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	51
SEZNAM TABULEK	54
SEZNAM PŘÍLOH	55
PŘÍLOHY	56

ÚVOD

V roce 1918 skončila první světová válka. Válka, která se stala prvním strašlivým konfliktem, jež svými politickými, sociálními a hospodářskými důsledky ovlivnil prakticky celý svět. V současnosti hovoří o válečném konfliktu jen čísla statistik, neboť ji zastínil následující celosvětový válečný konflikt – druhá světová válka. Domnívám se však, že pro pochopení následujících světových událostí a příčin druhé světové války, je nutné znát historické a ekonomické souvislosti, které způsobila první světová válka ať již přímo, či jako důsledek dalších událostí a rozhodnutí.

Jako téma bakalářské práce jsem zvolil: „*Ekonomické dopady 1. světové války*“, neboť se domnívám, že se jedná o důležité historické souvislosti, které se přímo dotýkají naší země a států nejbližších sousedů. Tyto události měly vliv na vznik a vývoj našeho státu i na nejbližší budoucnost celé Evropy. Domnívám se, že je důležité o příčinách a důsledcích válečných konfliktů hovořit i v současnosti, kdy existují biologické, chemické a nukleární zbraně schopné vyhladit celý svět. Vždyť také dnes vidíme zdevastovaná hospodářství zemí, v nichž stále ještě probíhají válečné konflikty, neustálé zadlužování vzpamatovávajících se zemí a jejich faktické přebírání věřitelskými mocnostmi. Považuji proto téma ekonomických důsledků první světové války za stále aktuální, nejen jako studijní materiál, ale také jako možnost poučit se z chyb a dokázat nahlížet na současné problémy světa v širším měřítku.

1 CÍL A METODIKA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Bakalářská práce se zabývá zejména odpověďmi na otázky: Jaké byly dopady první světové války na světové hospodářství? Byly významné rozdíly poválečného vývoje ekonomik vítězných mocností oproti Německu, které prohrálo válku? Jak se rozvíjely ekonomiky nástupnických států po pádu Rakouska-Uherska?

Tyto a mnohé další skutečnosti byly velmi významné pro další vývoj společnosti v politické, sociální a ekonomické oblasti po mnoho následujících let. Zásadním způsobem zasáhly dění nejen v Evropě, ale ve svých důsledcích po celém světě.

Cílem bakalářské práce je tedy celková analýza dopadů 1. světové války na světové politické dění, změn v sociální oblasti, průmyslu, zemědělství a obchodu. Analýza poválečného hospodářství a ekonomik vybraných evropských států významně zasažených 1. světovou válkou z krátkodobého i dlouhodobého hlediska.

Bakalářská práce je členěna na čtyři části. První kapitola je teoretickým úvodem do práce, vymezuje cíl, strukturu a metody bakalářské práce. Druhá kapitola uvádí historická východiska dotýkající se politického napětí před vznikem války a zasazení do širších sociálních a hospodářských souvislostí. Dále stručně charakterizuje děj první světové války a poválečné mírové smlouvy. Mírová jednání měla dalekosáhlé důsledky zahrnuté do tzv. Versailleské smlouvy, jež je stále součástí našeho právního pořádku (viz příloha II). Třetí kapitola popisuje stav celosvětového hospodářství po první světové válce. Zabývá se zejména poválečným rozvojem USA, Japonska a odtržení Ruska od celosvětového hospodářství cestou socialismu. Čtvrtá kapitola je úžeji zaměřená na ekonomický dopad války u typických představitelů různých směrů vývoje. Jako první je popisován poválečný vývoj ve vítězné Francii, která byla nejvážněji poničená, velmi zadlužená, ale s příjmem ze zabavených kolonií a vynucených reparací. Druhou podrobně analyzovanou zemí je Německo, které bylo nejvážněji zatíženo válečnými dluhy a zároveň obrovskými reparacemi ze stran vítězných mocností. Poslední zkoumanou zemí je nově vzniklé Československo, které na konci první světové války stálo na startovní čáře.

Práce je koncipována jako teoreticky zaměřená, opírá se proto zejména o obsahovou analýzu literárních i elektronických odborných zdrojů. Stěžejními zdroji pro tuto práci byly publikace: GERŠLOVÁ, J., SEKANINA, M. *Teze k přednáškám*

předmětu *Dějiny národního hospodářství*¹, LACINA, V. *Formování československé ekonomiky 1918 – 1923*² a ŽÍDEK, L. *Světové hospodářství*³.

Získané informace byly dále na základě logických operačních postupů vedeny k vyvození závěrů a aplikovány do dlouhodobějších historických souvislostí prostřednictvím dedukce, kdy z obecných informací byly vyvozeny předpoklady konkrétních situací, zvážena míra rizik, odpovědnosti a hospodářských dopadů na jednotlivá prostředí – přírodní, průmyslové, hospodářské, hustoty obyvatel aj. a syntézy, tedy spojování získaných informací a představa výsledku. Na závěr bylo provedeno celkové hodnocení významu války a poválečných dohod vedoucích ke zvýšenému napětí v celé Evropě.

¹ GERŠLOVÁ, J., SEKANINA, M. *Teze k přednáškám předmětu Dějiny národního hospodářství*. Ostrava, 2002, 128 s.

² LACINA, V. *Formování československé ekonomiky 1918 – 1923*. Praha, 1990, 252 s.

³ ŽÍDEK, L. *Světové hospodářství*. Brno, 2004, 205 s.

2 HISTORICKÝ KONTEXT 1. SVĚTOVÉ VÁLKY

První světová válka se stala poprvé v dějinách lidstva válečným konfliktem, který se dotkl většího počtu států a národů. Tento válečný konflikt zároveň přichází po 19. století, které výrazným způsobem ovlivnilo všechny sféry společenského života. Od 18. století docházelo k převratným technologickým změnám – do výroby začaly být zaváděny stroje, v dopravě se jejich použitím začaly zkracovat vzdálenosti, klesaly dopravní náklady, masově se zaváděla elektrická energie. S těmito změnami vzniká také nová kategorie sociální skupiny - dělnictvo. Velké mocnosti (Velká Británie, Francie) si rozdělily koloniální oblasti Asie, Afriky, Polynésie. Svět byl tedy objeven a rozdělen, ostatní státy neměly již možnost získat nové území, pouze dobít stávající.

První světová válka ovlivnila hospodářství, kulturu, politiku i životy milionů rodin. Převrátila tradiční evropské hodnoty i poměry sil. Můžeme říci, že „*kdo nežil před první světovou válkou, nepoznal klid a slasti života*“.⁴ Pro masové zapojení množství lidí i techniky se tato válka se stala „*totální válkou*“,⁵ jakou svět do té doby nepoznal.

2.1 Napětí před válkou

První světová válka zcela jistě nevznikla náhodně, její příčiny musíme hledat několik desítek let zpátky, na počátku nově vznikajícího jednotného Německa, posilování jeho vlivu na evropské scéně. Dále také v oslabování rakousko-uherské monarchie, která od dob vlády Marie Terezie ztrácela v Evropě své mocenské postavení a stávala se druhořadou velmocí.

Konec devatenáctého století je na politické scéně charakterizován rozvojem Německého císařství, které se cítilo již jako relativně silný partner, jež soupeřil s Velkou Británií o prvenství v průmyslové výrobě.⁶ Také v objemu zahraničního obchodu nebyli na Evropské scéně větší hráči než Británie a Německo (viz tabulka č. 1). Objem zahraničního obchodu Anglie byl pětkrát větší a Německa čtyřikrát větší než například rakousko-uherský. Německo spolu se Spojenými státy dosahovalo z vyspělých průmyslových zemí světa počátkem 20. století největší hospodářský růst.⁷

⁴ HONZÍK, M., HONZÍKOVÁ, H. *1914/1918 Léta zkázy a naděje*. Praha, 1984, s. 1.

⁵ HONZÍK, M., HONZÍKOVÁ, H. *1914/1918 Léta zkázy a naděje*. Praha, 1984, s. 1.

⁶ PAVLÁT, V. *Světové hospodářství*. Praha, 1970, s. 130.

⁷ LACINA, V. *Formování československé ekonomiky 1918-1923*. Praha, 1990, s. 15.

Ovšem zatímco Spojené státy z hlediska světového obchodu stagnovaly, případně slabě klesaly, Německo prokazovalo ze všech větších zemí (viz tabulka č. 1) největší progres.

Tabulka č. 1: Podíl zemí na evropském a světovém obchodu v %⁸

Stát	Podíl na evrop. obchodu		Podíl na svět. obchodu	
	1870	1880	1895	1908
Velká Británie	33,4	30,4	17,8	17,2
Německo	15,4	15,4	11,1	12,3
Francie	16,5	17,6	8,6	8,9
Itálie	5,4	4,8	2,7	3,2
Rakousko-Uhersko	6,0	7,2	3,7	3,3
Rusko	7,3	5,1	6,0	3,0

Zatímco podíl na evropském obchodu koncem 19. století stagnoval, již v počátku 20. století dosahoval 1,2 % podílu na obchodu světovém. Jedná se o čtyřnásobný růst za 13 let, růst je o to významnější, že další vyspělé ekonomiky vykazovaly pokles Velká Británie o 0,5 %, Rakousko-Uhersko o 0,4 % a Rusko dokonce o 3 %.

Německý růst byl ohromný, stejně jako potřeba nerostných surovin.⁹ Německé kolonie měly jen minimální ekonomickou výnosnost, proto Němci na zámořské pozici chtěli kolonizovat směrem k Číně, kde však naráželi na britskou konkurenci a na evropské pozici usilovali o území Alasko a Lotrinska patřící Francii. Snaha expandovat do zámoří vedla k urychlené výstavbě válečného loďstva, čímž popouzeli dosavadní nejsilnější námořní velmoc Velkou Británii.¹⁰ Zde je tedy možné najít počátky závodů v námořním zbrojení, které se přenesly také na Francii a Rusko. Na evropské úrovni se Německu podařilo získat Alasko a Lotrinsko v prusko-francouzské válce v letech 1870–1871, která vedla ke konci Napoleona III., ztrátě francouzských území a zlatým reparacím. Tato válka měla ovšem ještě širší důsledky ve formě nenávisti potupených Francouzů a rostoucí chuti Německa po dalších úspěších. Dá se říci, že se jednalo o jeden z okamžiků, vedoucích k válečnému konfliktu.

⁸ LACINA, V. *Formování československé ekonomiky 1918-1923*. Praha, 1990, s. 15.

⁹ KLEER, J. *Světové hospodářství*. Praha, 1978, s. 35.

¹⁰ GILBERT, M. *První světová válka – úplná historie*. Praha, 2005, s. 36.

Německo potřebovalo spojence, usilovalo proto o spojenectví s bývalým nepřítelem Rakouskem-Uherskem a Ruskem. Rakousko-Uhersko se koncem 19. století snažilo sféru svého vlivu přenášet na východ a Balkánský poloostrov, kde se rozpadala Osmanská říše a její středomořská oblast se dostávala do zájmu koloniálních mocností. Jednalo se o důležité území, střetávaly se zde proto zájmy rakousko-uherské monarchie, Ruska, Francie i Itálie.

V Evropě se daří nejprve řešit otázky vlivu jednotlivých mocností diplomatickou cestou, kdy zřejmě nejvýznamnější roli hrál v roce 1878 Berlínský kongres (Otto von Bismarck, Benjamin Disraeli a Gyula Andrassy). Ministerský předseda Velké Británie po návratu z Berlínského kongresu prohlásil: „*Přináším čestný mír*“.¹¹ Je možné v tuto chvíli již vidět paralelu, s podobně pronesenou větou o několik desítek let později ministrem zahraničí Francie po návratu z Mnichova, kdy se již bohužel přímo dotýkala naší země a našeho národa. Přesto je možné říci, že díky Berlínskému kongresu bylo nebezpečí války zažehnáno a Evropě byl na následujících 36 let zachován mír.

Válečný konflikt v Evropě se dařilo řadu let držet na uzdě pomocí dalších kongresů, setkání diplomatů, vyjednaných kompromisů a ústupků, s lepšími či horšími výsledky. V podstatě se však jednalo o nouzová prozatímní řešení, která celosvětový konflikt neřešila, pouze oddalovala. Kdo tedy držel generály, politiky a průmyslovou elitu na uzdě? Pokud pozorně prostudujeme historické materiály, je možné hovořit o nepřípravenosti na konflikt takového rozsahu, kdy každá z velmocí vyčkávala, až bude lépe připravená a získá tak nad svým protivníkem výhodu. Žádné větší mocnosti se do otevřeného střetu nechtělo, pokud se na věc podíváme hlouběji, zjistíme, že žádná ze stran se nepovažovala za dostatečně připravenou na válečný konflikt, snad jen několik zasvěcených osob již tehdy vědělo, že je válka neodvratitelná.

Německo se počátkem 20. století pokládalo za dravou průmyslovou velmoc a jako taková chtěla vlastnit zámořské kolonie. Velké koloniální velmoci (Francie, Velká Británie, Rusko) se však cítily rostoucími požadavky Německa ohroženy, stav zhoršovalo také německé budování námořní flotily. Velké evropské státy se cítily ohrožené Německem a zároveň uplatňovali své politické i vojenské úsilí na území Osmanské říše, kde v roce 1908 propuká turecká revoluce, jež dovršuje situaci připomínající *sud střelného prachu*.

Bezprostředně před vypuknutím první světové války zuřilo v Evropě mnoho dílčích konfliktů – v Turecku, Makedonii, Bosně a Hercegovině, Maroku, Srbsku. Tyto

¹¹ DISRAELI, B. In HONZÍK, M., HONZÍKOVÁ, H. *1914/1918 Léta zkázy a naděje*. Praha, 1984, s. 5.

konflikty, napětí a krize vyvolávaly silné válečné nálady nejen v zemích, kde konflikty probíhaly, ale také v zemích spřátelených, které byly ve válkách zaangažovány. Zejména pro Rakousko-Uhersko byl výsledek balkánských válek téměř katastrofou. Srbsko zdvojnásobilo své území a Rakousko jako jeho nejbližší soused, to muselo akceptovat.¹² Nacionalistické nálady vzrůstaly v Srbsku, zemích Rakouska-Uherska, avšak nejvýznamnější vliv měla militantní strana v Německu, kde se spojila válečná nálada obyvatel s přesvědčením o nutnosti změnit mocenské poměry v Evropě ve svůj prospěch.

V roce 1913 zuřily vnitřní konflikty snad ve většině evropských zemí, lidové bouře byly v Rusku, Německu, Rakousku-Uhersku, lidé byli nespokojeni ze stavu permanentního napětí. Dne 28. června 1914 byl rakouský následník trůnu František Ferdinand d'Este zavražděn se svou ženou v Sarajevu členem protirakouské srbské nacionální skupiny. Ironií osudu je, že právě František Ferdinand byl silně proreformní a plánoval po nástupu na trůn změnit duální rakousko-uherský systém na federaci Spojených států Velkého Rakouska. Přesto se jeho smrt stala záminkou k první světové válce.

Rakousko-Uhersko v odpovědi na atentát poslalo Srbsku tzv. *červencové ultimátum* s tvrdými požadavky, sestavenými tak, aby se je nepodařilo splnit. Mezi tím vyjednávalo s Německem na válečném plánu, jak postupovat, až Rakousko vojensky napadne Srbsko. Lhůta na přijetí ultimata byla 48 hodin. Jak lze očekávat, Srbsko nepřistoupilo na všechny body ultimata a Rakousko prakticky měsíc od zavraždění Františka Ferdinanda d'Este 28. července 1914 vyhlásilo Srbsku válku. Je očividné, že existovala spousta možností k jednání, chybělo však to základní, a to vůle odvrátit válečný konflikt. Lze se domnívat, že Rakousko-Uhersko by se k válečnému konfliktu neodhodlalo, nebýt přítele v pozadí, který usiloval o válečný konflikt, tím přítelem a šedou eminencí v pozadí bylo Německo.

2.2 První světová válka

Rakouské vyhlášení války Srbsku odstartovalo řetězec událostí, které se zapsaly do dějin jako **První světová válka** – největší konflikt, jaký lidstvo do té doby poznalo. Do válečného konfliktu bylo zapojeno velké množství lidí a států. Válka určitým způsobem zasáhla celý svět. Poprvé bylo také zapojeno množství nové válečné techniky

¹² WILLMOTT, H. P. *První světová válka*. Praha, 2005, s. 23.

– automatické rychlopalné zbraně, tanky, vzducholodě, letadla, ponorky, bojové chemické látky (chlor, yperit), bomby, miny.

Konflikt, který započalo Rakousko-Uhersko, se ovšem mohutněji rozhořel na západní frontě, kde se Německo pokusilo zrealizovat tzv. *Schlieffenův plán*, což byl útočný plán, který měl zajistit velmi rychlé vítězství ve Francii a umožnit vést válku zároveň na východě proti Rusku.¹³ Strategický plán vymyslel německý polní maršál a náčelník generálního štábu Alfred von Schlieffen. Bitva byla plánována tak, aby hlavní uskupení armád obešlo francouzská obranná postavení a útok vedlo od německo-holandské hranice přes neutrální Brusel, Avignon až do Paříže, kterou by dobylo do 6 týdnů od započetí války. Paříž plánovali obejít od severu, přes východ k jihu a obemknout Paříž jako *otáčivé dveře*.

Němci věřili v bleskovou válku (*Blitzkrieg*), která skončí do Vánoc. V současné době se odborníci stále přou, zda bylo možné, aby plán vyšel. Je zřejmé, že plán měl velkou naději na úspěch, bohužel Schlieffen se realizace svého plánu nedočkal a jeho nástupce von Moltke do něj ze své iniciativy zařadil mnoho změn, které ve svém důsledku způsobily rozmělnění síly a později přerod útočné bitvy v zákopovou válku.

Němci postupovali díky momentu překvapení velice rychle, zastavení byli až ve zlomové bitvě na řece Marne, která je rovněž počátkem zákopové války. Obě strany vytvořily souvislé fronty zákopů od moře do hlubokého vnitrozemí. Jednalo se o nesmírně brutální a ekonomicky vysilující způsob vedení války. Obě země měly přibližně stejnou vojenskou sílu, fronta se proto téměř nehnila z místa. Střídaly se vzájemné masivní útoky, ve kterých umíralo velké množství lidí. Symbolem té hrůzy zůstává dodnes například bitva u Verdunu, které se přezdívá *Verdunské peklo*. Na tomto bitevním poli od února 1916 do listopadu téhož roku zemřelo 330 000 Němců a 360 000 Francouzů.

Rakousko-Uhersko v té době válčilo se Srbskem a Ruskem. V oblasti jihovýchodní Evropy vstoupila do války Itálie, Bulharsko, Rumunsko. V severní oblasti rakousko-uherské jednotky válčily ve východním Prusku, kde jim měla pomoci německá armáda, která však potřebovala soustředit své jednotky na jihu. Na severovýchodní frontě se válka skládala z dílčích ofenzív a úspěchů.

Zlomovým se stal rok 1917, kdy vyčerpanost válčících stran (z hlediska lidského i hospodářského) přivedily v zúčastněných zemích politickou i sociální krizi. Početnost armád a dlouhotrvající boje kladly vysoké nároky na průmysl (převážně zbrojní), kde

¹³ STREISAND, J. *Německé dějiny*. Praha, 1974, s. 181.

z důvodu odvedených mužů sloužila až polovina žen. V horší situaci však bylo zemědělství, které mělo za úkol zásobovat válečnou frontu i obyvatelstvo v zázemí. Zemědělství se postupně dostávalo do hluboké krize z důvodu nedostatku pracovníků, zabavení koňských potahů a okupace velkých územních ploch. Agrární produkty se proto dovážely (nejčastěji ze skandinávských zemí) a vlády jednotlivých zemí zapojených ve válečném konfliktu zaváděly přidělový systém.

Počátkem roku 1917 vstoupily do války Spojené státy americké, které zvrátily poměr sil. Téměř žádný důsledek již nemělo ani vystoupení Ruska z války. Carské Rusko se zhroutilo po únorové revoluci a nakonec také díky velké říjnové bolševické revoluci.

V prvním pololetí roku 1918 se Německo pokusilo o poslední pokus – mohutnou ofenzívu na západní frontě, byli však poraženi vojsky Dohody a zatlačeni zpět. Na přelomu září a října 1918 se Německo a rakousko-uherský blok začíná rozpadat díky dílčím porážkám a narůstající vnitřní nespokojenosti obyvatel. V listopadu 1918 podal abdikaci německý císař Vilém II. a Německo se stává Výmarskou republikou. První světová válka končí 11. listopadu 1918 podpisem příměří v Compiègne ve Francii, na které navazují mírová jednání ve Versailles.

2.3 Poválečné reparace

Evropské mocnosti spolu se Spojenými státy jednaly o politických a hospodářských důsledcích světové války pro zúčastněné státy. Francie usilovala o maximální možné oslabení svého souseda a potencionálního nepřítele. Francouzi ovšem potřebovali také nemalé finanční prostředky na uhrazení svých válečných dluhů a zároveň cítili šanci na zadostiučinění, kdy po porážce v roce 1871 v napoleonských válkách museli platit reparace Německu (ztráta Alsaska a Lotrinska + 5 mld. franků).

Při vyjednávání o mírových smlouvách tedy Francie žádala o odzbrojení Německa, ovládnutí části území a pravidelné odčerpávání finančních a hospodářských zdrojů. Velká Británie měla zájem na rovnovážném stavu v Evropě, a proto podporovala silnější Německo, jako sílu vyvažující vliv Francie. Výsledná jednání pařížské mírové konference ve Versailles dala nakonec za pravdu Francii. Bylo rozhodnuto, že Německo je jediná země, která je zodpovědná za válečný konflikt a proto také ponese důsledky

svých činů. „*Důsledky versailleské smlouvy byly pro Německo tvrdé – vysoké reparace, konfiskace, okupace a hluboké ponížení.*“¹⁴

Versailleská konference začala 18. ledna 1919 a trvala téměř půl roku. Hlavním orgánem konference byla nejvyšší rada složená ze zástupců vítězných mocností tzv. *Rada deseti*, která se později zúžila na *Radu tří*: prezident USA Woodrow Wilson, premiér Velké Británie Lloyd George a francouzský premiér Georges Benjamin Clemenceau. Mírová smlouva byla uzavřena 28. června 1919 ve Versailles jako výsledek mírových jednání a oficiálně ukončila první světovou válku. Mírová smlouva požadovala od Německa přijetí plné odpovědnosti za vypuknutí války – článek 231 uvádí Německo jako jediného viníka ztráty a utrpení, což poskytovalo právní základ pro vyčíslení a ustanovení válečných reparací, omezení loďstva, vojáků, zákaz ponorek i letectva. Versailleská smlouva dále ustanovila vznik Společnosti národů, jejímž hlavním propagátorem byl americký prezident Woodrow Willson. Společnost národů měla mít roli arbitra mezi národy a předcházet válkám.

Málo známou skutečností je, že součástí právního pořádku České republiky je Versailleská smlouva pod číslem 217/1921 Sb. Mírová smlouva (viz příloha II).

Podmínky smlouvy zahrnovaly:¹⁵

- **vojenské podmínky** – rozpuštění armády, zrušení všeobecné branné povinnosti, generálního štábu, ztráta loďstva, ponorek, zákaz modernizace zbraní, zřízení svobodných (demilitarizovaných) zón u hranic s Francií a Švýcarska, obsazení německých území na západ od Rýna vojsky spojených mocností 15 let od nabytí působnosti smlouvy, nutnost poskytnout svobodu průvozu na železnicích, vodních tocích, průplavech, průletech letadel a vzducholodí (bez cel a poplatků).
- **geografické podmínky** – navrácení všech okupovaných území, ztráta Alsaska-Lotrinska, Severního Šlesvicka, Poznaňska, Západního Pruska, Hlučínska, a mnoha dalších. Jednalo se o využití jednoho ze základních principů prosazených W. Wilsonem – právo národů na sebeurčení. Tento princip dovolil po referendech odštěpit Německu části jeho pohraničních teritorií, je nutné ovšem říci, že díky tomuto principu nepřišlo Německo o více částí, neboť Dánsko nárokovalo ještě oblasti Šlesvicka-Holštýnska a Francie „*v zájmu bezpečnosti*“

¹⁴ ŽÍDEK, L. *Světové hospodářství*. Brno, 2004, s. 39.

¹⁵ Česko. Zákon č. 217/1921 Sb. Mírová smlouva. In *Sbírka zákonů, Česká republika*. 1921. Dostupný z WWW: <http://portal.gov.cz/wps/portal/_s.155/701.cmd/ad/.c/313/.ce/10821/.p/8411?PC_8411_l=217/1921&PC_8411_ps=10#10821>.

prakticky celý jihozápad Německa, po všelidovém referendu byly ovšem tyto požadavky zamítnuty.

Několika územním částem bylo upřeno právo na sebeurčení formou referenda (plebiscit), jednalo se především o Rakousko a Československo (Sudety). Těmto částem byly striktně určeny územní hranice bez ohledu na většinový názor obyvatelstva. Nedodržení práva na sebeurčení u těchto území pak bylo využito jako záminka pro jejich obsazení vojenskou silou před začátkem druhé světové války. V Polsku, kde plebiscity sice probíhaly, ale v okrajových částech, kde žili většinou Němci, kteří by se postavili za Německo spíše než za Polsko, byli na referenda dováženi Poláci z širokého okolí. Nad právní čistotou pak visely nemalé pochybnosti a na územích docházelo k častým národnostním třenicím.¹⁶ Pro Německo byla citelná také ztráta všech zámořských kolonií v Africe, Číně a Pacifiku.

- **hospodářské podmínky** – velmi vysoké reparace (zejména Francii) ve zlatě, uhlí, železné rudě, a dalších surovinách. Reparacemi byla míněna jak kompenzace válečných škod, ušlého zisku, ale zřejmě také jako trest poraženému.

Další málo známou součástí Versailleské smlouvy je článek č. 363, který hovoří o pronajmutí části území v Hamburku a Štětíně Československu jako součást válečných reparací po dobu 99 let. Město Hamburk pronajalo Československu vhodné prostory až v roce 1929, pronájem je tedy platný do roku 2028. Článek 364 hovoří dále o složení komise, která bude určovat podmínky využití tohoto území. Tyto podmínky mohou být přezkoumány každých deset let. Německo bylo nuceno prohlásit napřed, že souhlasí s rozhodnutími, která tato komise určí.

Na výši reparací měly jednotlivé země různý názor, byl proto zřízen výbor, který měl po dobu dvou let zkoumat hospodářské dění a určit konečnou výši. Mezi hospodářské podmínky náleželo také osvobození zboží spřátelených mocností od přepravních a celních daní, postoupení železničních tratí, postoupení vlečných parníků a člunů, zařízení přístavišť, nábřeží a doků.

V červnu 1920 se sešli zástupci států na konferenci o revizi válečných reparací v belgickém městě Spa. Konferenci vedl francouzský prezident R. Poincaré,

¹⁶ MAŘICA, J. *Německá zahraniční politika v druhé polovině dvacátých let, dvacátého století pohledem Československa* [online]. 2011 [cit. 2012-01-06]. Dostupné z WWW: <<http://www.theses.cz/id/soeua5>>, s. 56.

projednávala se výše reparací i demilitarizace Německa. Za Německo přijel na konferenci kancléř K. Fehrenbach, ministr W. Simons a generál J. von Seeckt. Němečtí zástupci však nebyli na jednání dostatečně připraveni, aby mohli přednést obhájit své návrhy. Komise tak stanovila celkový reparační účet na 226 miliard zlatých marek splatných v následujících čtyřiceti dvou letech. Francie z nich získala plných 52 %. Německo tyto návrhy odmítlo a v roce 1921 podalo v Londýně svůj návrh na řešení, který však britský premiér odmítl přijmout a naopak rezolutně požadoval podpis původního návrhu ze Spa.

Německo nepřistoupilo na uvedené reparace a odmítlo v uvedené výši posílat ostatním zemím peníze a suroviny. Jako důsledek tohoto jednání obsadila belgická a francouzská vojska část Porúří.

Jako zajímavost je možné uvést, že v roce 1920 na konferenci ve Spa vzneslo své požadavky na válečné reparace také Československo. Později bylo schváleno, že Československo získává nárok na německé reparace za období 28. říjen 1918 až 10. listopad 1918. Reparace byly symbolické a Československo se je rozhodlo nevymáhat.¹⁷

Podmínky smlouvy byly pro Německo hroživé, přišlo o 13 % území, 10 % obyvatel, odzbrojení a označení za jediného viníka války. Mírová smlouva měla zajistit stabilitu v Evropě, neúměrně tvrdé podmínky pro Německo však způsobily opak, což bylo později ponaučením pro vítězné mocnosti po skončení druhé světové války.

¹⁷ MAŘICA, J. *Německá zahraniční politika v druhé polovině dvacátých let, dvacátého století pohledem Československa* [online]. 2011 [cit. 2012-01-06]. Dostupné z WWW: <<http://www.theses.cz/id/soeua5>>, s. 30.

3 DOPADY 1. SVĚTOVÉ VÁLKY NA CELOSVĚTOVÉ DĚNÍ

Mezinárodní politická situace byla bezprostředně po skončení první světové války plná optimismu a nadšení do budoucího vývoje. Americký prezident Woodrow Wilson formuloval při uzavírání mírových dohod v roce 1918 čtrnáctibodový program nové mezinárodní organizace Společnost národů, která by měla sloužit k řešení problémových otázek a zodpovídat tak za světový mír. „Wilson se domníval, že tato organizace bude schopna pomocí hospodářského tlaku a morálního odsouzení přimět agresora, aby se vzdal násilí.“¹⁸ Tato myšlenka ovšem není nová, již v 17. století nizozemský právník a politik Hugo Grotius uvádí myšlenku Společenství národů jako „shromáždění, kde by spory křesťanských mocností byly souzeny těmi účastníky, kteří na sporech nejsou zainteresováni, aby bylo možné najít prostředky, jež by obě strany donutily usmířit se za rozumných podmínek“.¹⁹ Integrační procesy v období mezi válkami pak završuje tzv. Panaevropské hnutí založené v roce 1923, které mělo za cíl vytvořit společnost z evropských států s celní unií. Mělo charakter kulturní, politický a národohospodářský. „Mezinárodní spolupráce je chápána jako prostředek boje proti hospodářské krizi a nezaměstnanosti.“²⁰ Pro odlišné postavení (mocenské i hospodářské) vystoupily ze sdružení SSSR, Turecko, Velká Británie. Jednalo se o první uskutečněný projekt sjednocení Evropy, bohužel neměl dlouhé trvání a ve třicátých letech spolu s hospodářskou krizí zanikl.

Po první světové válce se mění mapa Evropy. Na úkor Německa, Rakouska-Uherska a Ruska vznikají nové státy, zvyšuje se tak počet evropských států z 20 na 27. Tato změna však nebyla pouze pozitivní, neboť mnoho z nově vzniklých států, zejména východní Evropy nebylo ekonomicky stabilních a rozdělení jim přineslo nové problémy. Výrobci jednoho státu tak byli často odděleni od zdrojů svých surovin, které se ocitly rozdělením v druhém státu.

Zatímco východ Evropy se potýkal s novými problémy, západ prožíval ve dvou letech těsně po skončení války vzestup. Tento ekonomický růst zřejmě souvisel s vzrůstem poptávky. Skupina zemí (Velká Británie, Švýcarsko, Nizozemí, Dánsko, Švédsko, Norsko) se téměř bez problémů vrátila k předválečnému standardu, bylo třeba pouze přijmout deflační stabilizační opatření – zvýšení daní, krácení státních výdajů,

¹⁸ ŽÍDEK, L. *Světové hospodářství*. Brno, 2004, s. 39.

¹⁹ DUŠEK, J. *Historie a organizace Evropské unie*. České Budějovice, 2011, s. 11.

²⁰ DUŠEK, J. *Historie a organizace Evropské unie*. České Budějovice, 2011, s. 15.

omezení veřejného zadlužení, omezení možností bank poskytovat půjčky, zmražení mezd. Hospodářský růst však prudce skončil v roce 1921, který se uvádí jako jeden z nejhorších v historii.²¹

Největším problémem západní části Evropy bylo válečné zadlužení států.²² Prakticky všechny válčící země financovali válku z velké části prostřednictvím úvěrů zejména u Spojených států. Tato politika vedla ke zvyšování peněz v oběhu a snížení rezerv. Například u Německa dosahovalo v roce 1916 šestinásobku stavu před začátkem války a v roce 1920 dokonce až devatenácti násobku, ve Francii devítinásobku a ve Velké Británii vzhledem k počátečnímu nízkému zadlužení, až jedenáctinásobku předválečného stavu (viz tabulka č. 2). Zde je ovšem nutné uvést, že většina dluhů v budoucnosti nebyla nikdy splacena, neboť během hospodářské krize ve třicátých letech byly vysoké částky dlužníkům odpuštěny.

Tabulka č. 2: Zadluženost vlád v letech 1913 – 1916 v milionech²³

Rok	VB (1.3. - libry)	Francie (1.1 - franky)	Německo (31.3. – marky)	Itálie (30.6. – liry)
1913	717	32 974	4 926	15 125
1914	708	33 558	5 158	15 716
1915	1 166	38 861	9 736	18 695
1916	2 397	51 250	30 595	23 851
1917	4 054	79 610	56 659	33 694
1918	5 921	124 338	72 275	60 212
1919	7 481	151 122	92 756	74 496
1920	7 878	240 242	91 710	86 482
1921	7 634	297 368	82 500	92 856

Díky válečné finanční politice, spolu se zničeným hospodářstvím a průmyslem propukla v Německu, Rakousku, Maďarsku, Polsku a Rusku hyperinflace, které pomohlo až zavedení nových měn a půjčky od Společnosti národů. Před první světovou válkou byla Evropa společně se svými koloniemi nejbohatší částí světa, po válce se však již nedokázala zdvihnout z ekonomických problémů.²⁴ Spolu s poklesem ekonomické

²¹ ŽÍDEK, L. *Světové hospodářství*. Brno, 2004, s. 40.

²² KARÁSEK, K. *Válečné miliardy* [online]. Praha, 2009 [cit. 2011-10-25]. Dostupný z WWW: <<http://www.securityprinting.org>>.

²³ ŽÍDEK, L. *Světové hospodářství*. Brno, 2004, s. 40-41.

²⁴ STELLNER, F., et al. *Hospodářské dějiny (16.-20. století)*. Praha, 2006, s. 53.

moci evropského kontinentu vzrostl ekonomický význam Japonska a amerických zemí. Spojené státy vyšly z válečného konfliktu vítězně a zaujaly pozici nejvýznamnější mocnosti. „V roce 1920 se v USA vytvářelo 47 % světové průmyslové výroby a bylo zde umístěno 40 % veškerých světových měnových zásob zlata.“²⁵

Hlavním věřitelem států zapojených do válečného konfliktu byly Spojené státy, které během války dodávaly spřízněným zemím kapitál, zbraně, potraviny, léky, cokoli bylo potřeba.²⁶ Válka tak přinesla americkým investorům velké zisky, zejména poptávka po zbraních a oslabení evropských vývozců, způsobila značný hospodářský růst. Peníze z celého světa proudily do americké ekonomiky. Spojené státy rozšiřovaly své obchodní pozice také ve Střední a Jižní Americe a Kanadě, které byly dříve klasickými trhy Velké Británie. USA tak hospodářsky i finančně ovládly celý americký kontinent. Spojené státy také odkoupily od Dánska západní Indii.

Spojené státy hrály důležitou roli v celosvětovém politickém (Společnost národů, Versailleská smlouva) i hospodářském měřítku, na své domácí scéně však čelily výtkám ze stran politiků i běžných občanů, kteří se báli ztráty své nezávislosti. Tyto události spolu se zvolením prezidenta Warrena G. Hardinga vedli k opětovnému návratu Spojených států k neutralitě. Poválečný ekonomický růst trval ještě v roce 1919, o rok později však klesá poptávka a spolu s ní také ekonomický růst. Recese trvala až do roku 1921, kdy způsobovala masové propouštění, krachy slabších společností, tvrdý boj konkurence. Recese však způsobila ve svém důsledku očištění americké ekonomiky, stabilizaci předražených cen a opětovný rozjezd průmyslu, který byl nucen zefektivnit svou výrobu. V letech 1922 až 1929 tak nastává opět ekonomický růst.

Další mimoevropskou zemí, která profitovala na první světové válce, se stalo Japonsko. Poptávka po vývozu způsobila v Japonsku růst průmyslu, vznikaly nové továrny na zpracování hedvábí, bavlny, ocelářské, strojírenské továrny. STELLNER²⁷ uvádí, že v prvních třiceti letech 20. století stoupl objem vývozu i dovozu pětinašobně. Nejvýznamnější exportní komoditou bylo hedvábí a bavlněné textilie, které směřovaly do Spojených států, ale také Indie a Číny.

Specifické postavení v poválečném hospodářství mají sovětské státy. Situace v Rusku se vyvíjela poněkud komplikovaněji, díky probíhající únorové revoluci v roce 1917, která ukončila carskou monarchii. Prozatímní vláda pokračovala ve vedení války, nedokázala však zajistit koordinaci svých jednotek ani zásobování, čímž umožnila

²⁵ ŽÍDEK, L. *Světové hospodářství*. Brno, 2004, s. 47.

²⁶ WANDY CZ, P. S. *Střední Evropa v dějinách : cena svobody*. Praha, 1998, s. 234.

²⁷ STELLNER, F., et al. *Hospodářské dějiny (16.-20. století)*. Praha, 2006, s. 64.

nástup bolševiků. Tito bojovníci za práva dělníků vyhlásili válečný komunismus, který měl hlavní cíl zajistit zásobování obyvatelstva i armád, čímž si zajistili masovou podporu obyvatel. Dalšími důsledky nástupu komunismu bylo zestátnění průmyslu, zavedení všeobecné pracovní povinnosti, výplat mezd v naturáliích. Došlo k prudkému poklesu výroby, rozvrácení trhu. Vláda vyvlastnila také zahraniční majetek a anulovala své dluhy, byla tak nucena se stáhnout ze světových trhů a nemohla proto počítat se zahraniční pomocí.

4 POVÁLEČNÉ HOSPODÁŘSTVÍ VE VYBRANÝCH ZEMÍCH

Světové hospodářství je termín, kterým se zdůrazňuje aspekt určitého stavu propojenosti hospodářských systémů na celém světě. Propojenost těchto systémů je důležitá pro rychlejší inovaci, nové objevy, ale bohužel také umožňuje při problémech v určité oblasti negativně ovlivnit mnohé další části světa, které zdánlivě nemají s postiženou oblastí přímou spojitost.

Globální celosvětově dominantní změny jsou:²⁸

- demografický vývoj – demografická situace mapuje míru porodnosti a úmrtnosti, tedy přírůstky a úbytky obyvatel,
- politické změny – změny ve vzniku, slučování či rozdělování nových států, změny ve vedení zemí – systémy vlády a přerozdělování zdrojů,
- institucionální změny – změny ve fungování, dynamice institucí, právních systémů, firemních a finančních institucí,
- technologické změny – růst moderních technologií spojený s vědeckotechnickým rozvojem,
- strukturální změny – jedná se o odvětvovou strukturu národních ekonomik – změna důrazu na služby, průmysl, zemědělství a obchod.

První světová válka – zejména díky předchozímu technologickému pokroku a propojení jednotlivých států, zasáhla do všech základních sfér ovlivňujících světové hospodářství.

Na přelomu 19. a 20. století byly dominantní zejména závody ve zbrojení jednotlivých států. Za původce bývá označováno Německo,²⁹ které mělo již určitou představu o své další expanzi. Německé zbrojení mělo vliv na odezvu zbrojení ve Francii a Velké Británii. Po vypuknutí konfliktu přešla válka do zákopové podoby a stala se poměrně nehybnou, ovšem hospodářsky značně vyčerpávající s významnými ekonomickými důsledky.

²⁸ ŽÍDEK, L. *Světové hospodářství*. Brno, 2004, s. 16-19.

²⁹ ŽÍDEK, L. *Světové hospodářství*. Brno, 2004, s. 34.

Ekonomické důsledky první světové války, které dopadly na válčící země, pocházely z více zdrojů. V první řadě je nutné uvést primární a zároveň nejviditelnější aktuální stavy postižených zemí. Země bezprostředně zapojené do války byly zničeny, mnoho obyvatel zemřelo a hospodářství bylo v troskách a přesto, že spřátelené země vydaly mnoho materiální i lidské pomoci, se mohli jen velmi pomalu zotavovat. Další řadu důsledků první světové války můžeme vidět v politických rozhodnutích válčících zemí, které během války odsouvaly finanční náklady do budoucnosti prostřednictvím úvěrů. Významné následky měly také poválečné dohody (Versailleská smlouva), které měly vliv na další vývoj zúčastněných zemí a dalekosáhle ovlivnily celosvětové hospodářství během 20. století.

4.1 Vítězná Francie

Francie byla místem nejhorších a nejdéle trvajících bojů. Po válce bylo zdevastováno 10 % rozlohy Francie a výroba (průmyslová, zemědělská) klesla na 60 % předválečného stavu. Stejně jako ve většině válkou postižených zemí, také ve Francii došlo k inflaci a ceny vzrostly téměř na dvojnásobek.

Hlavním ekonomickým poválečným problémem Francie byly ztráty zahraničních investic. Francie investovala velkou část svých aktiv do Ruska, neboť na počátku 20. století byla významnou prosperující světovou velmocí. Francouzské směnky byly v té době obchodovatelné za plnou hodnotu ve zlatě. Rusko si tak s oblibou půjčovalo vysoké částky, car dokonce Francii nazýval „*pokladnicí Ruska*“.³⁰

Na jaře roku 1917 došlo v Rusku k tzv. *březnové revoluci*, která vedla k abdikaci cara a ustanovení prozatímní vlády. Navazovala na ni *Velká říjnová revoluce*, která byla vítězstvím bolševiků. Bolševická vláda téměř okamžitě zestátnila majetek a odmítla uznat zahraniční závazky. Francie přišla během chvíle o celou polovinu svých zahraničních aktiv. Ve Francii tak byla díky těmto ztrátám výrazně zpomalena poválečná obnova hospodářství. Nedostatek prostředků však způsoboval problémy především díky nutnosti rychle začít hradit dluhy především Spojeným státům americkým, svým největším věřitelům.

Poválečný stav hospodářství vedl k masovým protestům a stávkám v celé zemi. Do jara 1920 se uskutečnilo téměř dva tisíce stávek s 1,3 miliony stávkujících. Mezi významné stávky je možné uvést například stávku železničních zaměstnanců, kteří

³⁰ FERRO, M. *Dějiny Francie*, Praha, 2006, s. 254.

požadovali znárodnění železnic. Státní vlastnictví, řízení a kontrola strategických průmyslových oblastí byla uváděna jako základní předpoklad pro poválečnou ekonomickou obnovu. Soukromý sektor byl natolik narušený, že panovala obava o jeho další obnovu a růst. Státní vlastnictví mělo ochránit podniky před vyvedením kapitálu do zahraničí a zároveň posílit pracovní morálku zaměstnanců. Obdobné tendence nastaly také později za druhé světové války.

V roce 1919 se objevil poprvé také konkrétní požadavek na znárodnění na *Ekonomickém koncilu práce* pořádaném odborářským hnutím. Jednalo se o výzvu k vytvoření nové organizace, která bude zajišťovat výrobu a její distribuci do všech oblastí podle pravidel rovnosti a zdravého rozumu.³¹ Koncil sestavil program *La Nationalisation industrialisme*, který obsahoval požadavek znárodnění formou „zprůmyslnění“, tedy snahu držet vládu co nejdále od absolutní kontroly nad znárodněným průmyslem, dále formu samosprávy a demokratického řízení firem představenstvem složeným ze zaměstnanců, spotřebitelů a zástupců státu. Druhá vlna znárodnění měla podle tohoto principu fungovat i po druhé světové válce.

Francie, která bojovala s nedostatkem finančních prostředků a zvyšující se inflací, doufala, že chybějící prostředky získá formou válečných reparací od Německa. Německo ovšem neovládalo platit tvrdé reparace a žádalo o jejich zmírnění, jinak bylo odhodláno raději vyhlásit bankrot. V roce 1922 se stal předsedou vlády R. Poincaré, který vynaložil velké úsilí, aby donutil Německo platit dluhy.³² Francie spolu s belgickou armádou v roce 1923 proto obsadila Porúří, jako záminku použila pozdní a neúplné dodávky dřeva a uhlí, kterými bylo Německo zavázáno poválečnými reparacemi.

Snaha Francie připravit Německo o strategické zdroje a území byla ihned odsouzena Brity i Američany, kteří se obávali hospodářské převahy Francie díky lotrinskému železu a německému uhlí. Později byla tato snaha chápána jako zásadní překážka v nastolení poválečného míru. Pro Francii se ovšem obsazení Porúří jevílo jako zásadní krok, neboť v zemi probíhala právě měnová krize, kterou dostihly náklady na rekonstrukci zničeného území, odškodnění obětí války a splácení dluhů věřitelům. Tento stav způsobil významný deficit státního rozpočtu, inflaci a znehodnocení měny. Nejhorší stav byl v březnu 1924, kdy se anglická libra prodávala za 117 franků.

³¹ FUROVÁ, L. *Hospodářská politika poválečné Francie* [online]. 2010 [cit. 2011-12-27]. Dostupný z WWW: <http://is.muni.cz/th/175001/es_m/>.

³² DOMES, M. *Dějiny Francie : 1919–1939* [online]. 2008 [cit. 2011-12-27]. Dostupný z WWW: <<http://www.mravenec.cz/henry/File-hist/Francie-1pol20st.rtf>>.

Ministerský předseda R. Poincaré si půjčil u soukromé banky *J.P.Morgan & Co.* v New Yorku (dnes *JPMorgan Chase & Co*) a zároveň razantně zvýšil přímé daně.

V roce 1924 vítězí ve Francii levý blok (*cartel des gauches* – levicový kartel) a jeho představitel A. Briand, který se stane premiérem Francie, a to dokonce šestkrát za sebou. V roce 1926 dokonce obdrží Nobelovu cenu míru.

Briand se snažil navrátit Francii mezinárodní renomé, jak sám říkal „*politikou nového zrození*“.³³ Jeho aktivity spočívaly ve sblížení s Brity a Američany, dále ve snaze vrátit Německo do hry tím, že bude přijato do Společnosti národů, k čemuž došlo v roce 1925. Velký význam měla také *Všeobecná smlouva o odmítnutí války* nazvaná podle svých autorů jako *Briand-Kelloggův* pakt podepsaný v Paříži roku 1928 jako mezinárodní smlouva, která vylučuje válku jako prostředek řešení mezinárodních sporů (kromě sebeobrany). Smlouvu podepsalo nejprve patnáct, celkem však šedesát tři států do konce roku 1938. Nedostatkem této smlouvy byla ovšem absence vynutitelnosti, přesto však se stalo nerespektování paktu součástí obžaloby před norimberským tribunálem.

V roce 1925 se státní deficit stále prohlubuje, ze strany socialistických radikálů se ozývají hlasy o zdanění kapitálu, zatímco podnikatelé požadují rozpočtovou kázeň. Zatím ovšem kapitál utíká do zahraničí a o vydávané státní dluhopisy obyvatelé nemají zájem. Anglická libra se prodává již za 243 franků.

Rok 1926 již znamenal zlom v negativním hospodaření země. R. Poincaré vytvořil koalici (*union nationale* – národní jednotu) pravice, umírněných a radikálů, která provedla stabilizační hospodářská opatření: škrty ve státním rozpočtu – jednalo se především o rušení podprefektur a úspory v nákladech ministerstev, dále zvýšení nepřímých daní, cla, státní půjčky a vytvoření *caisse d'amortissement* – instituce pro kontrolu a snižování státního dluhu.

Státní rozpočet na rok 1926 je vyrovnaný a pro rok 1927 je stanoven již dokonce přebytkový. Ve Francii nastává po dlouhé době období prosperity, které však v brzké době ukončí celosvětová hospodářská krize v roce 1930.

Světová hospodářská krize se odehrávala v letech 1929–1933, začala krachem na newyorské burze 24. října 1929, postupovala velkým poklesem výroby v automobilovém průmyslu a nakonec v ostatních průmyslových odvětvích. Z USA se krize okamžitě rozšířila do dalších zemí, zejména těch, které byly hospodářsky se Spojenými státy propojené. Brzy se hospodářská krize stala celosvětovou.

³³ FERRO, M. *Dějiny Francie*. Praha, 2006, s. 273.

Nejvýraznějším znakem této krize byl výrazný pokles průmyslové výroby, který provázely finanční a agrární krize. Byla to největší krize, která kdy postihla celý svět. V Evropě se projevila nejprve v Německu a Rakousku, kde se negativně projevilo především zastavení amerických úvěrů a odliv cizího kapitálu. Řada německých a rakouských bank se zhroutila. Státy, které měly *zlatou měnu*, především Francie, ale také Československo, se sdružily v tzv. *zlatý blok*. Francii se díky reparačním ziskům a relativně stabilnímu hospodářství, dařilo nejdéle čelit krizi. Obavy z nadcházející krize se však projevily stahováním francouzských aktiv ze zahraničí především z Německa a Rakouska. Tento krok ještě zrychlil nástup krize v těchto zemích.

Francie se v prvních letech krize díky svým velkým zlatým rezervám, pokusila vytěžit ze situace získání svého dřívějšího postavení. Pomocí podpory exportu a systému cílených půjček chtěla získat vliv v zemích střední a jihovýchodní Evropy. Hospodářská krize byla ovšem nečekaně dlouhá a koncem roku 1931 se začala projevovat negativně také v zemích zlatého bloku. Německo přestalo Francii vyplácet reparace, v exportu čelí zvýšené konkurenci Japonska, klesají příjmy z mezinárodního obchodu, lodní dopravy i turistiky. K hospodářské krizi ve Francii se přidala krize sociální i politická, Francie se tak v krizi potácela celá třicátá léta až do nástupu fašismu.

4.2 Poražené Německo

První světová válka je dávana za vinu Německu. Německo je obviňováno především z vlastního započetí války – zejména jeho císař Vilém II. Německo způsobovalo primární problémy na starém kontinentu díky závodům ve zbrojení, zájmem o nová území, kolonie, ale také prostřednictvím diplomatických jednání s Británií, Francií, Ruskem či Rakouskem-Uherskem. *Válka je pokračováním diplomacie nediplomatickými prostředky*, jak řekl pruský generál Carl von Clausewitz. Otázka viny je však velmi diskutabilní, neboť celosvětové události mívají obvykle širší rozsah vlivů, které na ně působí. Je tedy možné říci, že Německo uvidělo svou příležitost získat větší moc, vliv i kapitál a té příležitosti se rozhodlo využít. Na jeho obranu je nutné říci, že němečtí stratégové neplánovali dlouhý válečný stav s množstvím obětí a obrovským zdevastovaným územím. Němci se domnívali, že relativně rychle a snadno obsadí nová území a změní státní uspořádání, prostřednictvím bleskové války pak získají potřebné zdroje pro vzkvétající průmysl a obchod.

Německo vyšlo z první světové války nejen jako poražené, ale také s obrovskými dluhy z války a reparacemi ustanovenými mírovou smlouvou. Jako válčící strana, potřebovalo Německo kapitál, nebálo se zadlužení, protože předpokládalo vítězství. Sebevědomé Německo tak již na počátku války zrušilo krytí svých bankovek zlatem a ve velkém si půjčovalo bez starostí s budoucím splácením (viz tabulka č. 2).

Prohra ve válce způsobila Německu obrovské problémy. Zlaté a devizové rezervy státu zmizely téměř okamžitě, aby vláda předešla státnímu bankrotu, vydávala stále další bankovky. Tento proces však vedl pouze k devalvaci měny – poválečný kurz německé marky oproti americkému dolaru dosahoval v roce 1920 desetinásobku stavu před válkou (viz tabulka č. 3).

Tabulka č. 3: Kurz amerického dolaru k německé marce v letech 1914-1923³⁴

Červenec 1914	4,2 marky
Leden 1919	8,9 marek
Červenec 1919	14,0 marek
Leden 1920	64,8 marek
Červenec 1920	39,5 marek
Leden 1921	64,9 marek
Červenec 1921	76,7 marek
Leden 1922	191,8 marek
Červenec 1922	493,2 marek
Leden 1923	17 972 marek
Červenec 1923	353 412 marek
Srpen 1923	4 620 455 marek
Září 1923	98 860 000 marek
Říjen 1923	25 260 208 000 marek
Listopad 1923	4 200 000 000 000 marek

Ke stávajícím problémům se přidružily hospodářské důsledky Versailleské smlouvy, která ukládala Německu tak tvrdé reparace, že zcela převyšovaly možnosti stávající ekonomiky. Ztráta německých území navíc odebrala hospodářství třetinu uhelných a tři čtvrtiny rudných nalezišť.

³⁴ VOLEK, S. *Hyperinflace v Německu 1923* [online]. 2002 [cit. 2011-09-27]. Dostupný z WWW: <<http://www.penize.cz/inflace/15110-hyperinflace-v-nemecku-1923>>.

Německá ekonomika tak byla zatížena prakticky na všech frontách, rostoucí náklady řešené stálým zvyšováním množství oběživa ohrožovaly samu existenci Německa. Německá vláda nedokázala zajistit splacení první požadované reparační splátky, žádala proto o zmírnění reparací. Konference reparační komise se konaly ve Spa (1920), Bruselu (1920), Paříži (1921) a Londýně (1921), kde Němci uváděli, že nejsou schopni platit stanovené reparace. Reparační komise snížila německé reparace na 132 miliard zlatých marek, zároveň však bylo ustanoveno tzv. *londýnské ultimátum*, které při neplnění povinností hrozilo obsazením Porýní. V průběhu roku 1922 proběhly další konference týkající se reparací (Cannes, Janov, Haag, Londýn).

Konference a jednání však nepřinutily Německo platit stanovené reparace, francouzská a belgická vojska tak obsazují počátkem roku 1923 Porúří a levý břeh Rýna. Vzniká tzv. *Ruhrkampf* – boj o Porúří.

Němci toto obsazení chápali jako okupaci a reagovali lidovými bouřemi a nepokoji. Vláda nabídla občanům obsazeného území finanční náhrady a vyzvala je k *pasivní rezistenci* – nerespektování nařízení okupačních úřadů. „*Tato protiakce však zcela vyčerpala finanční možnosti země a německá marka padala stále rychleji do hlubin.*“³⁵ Německá marka se stávala bezcennou měnou, poválečná inflace se přelila do hyperinflace, kdy ceny vzrostly o bilion násobek.³⁶ Chleba přišel v roce 1923 na dvě stě, místy až pět set miliard marek a libra masa na více než 3,2 bilionu marek.³⁷ Ceny se měnily několikrát za den, dopisní známky se vydávaly bez uvedené hodnoty, kterou na ni poštovní úředníci dopisovali ručně. Mzda byla vyplácena denně, maximálně týdně. V praxi to vypadalo tak, že zaměstnanci si chodili pro mzdu s kufry či koši, aby si odnesli hromadu téměř bezcenných papírů. Podniky, které to umožňovaly, vyplácely mzdu v naturáliích.

Situace mezi lidmi byla neúnosná, objevovalo se rabování potravinářských obchodů a výroben. Některá města začala dokonce tisknout své vlastní peníze, aby se vyhnuly hyperinflaci. Samozřejmě existovaly také skupiny spekulantů, kteří na růstu cen profitovali, skupovali majetek, pozemky, výrobní prostředky. Dalším důsledkem hospodářské krize v Německu byla snižující se průmyslová produkce a masová nezaměstnanost, jež ruku v ruce vedly k masovým lidovým nepokojům. Revoluční

³⁵ VOLEK, S. *Hyperinflace v Německu 1923* [online]. 2002 [cit. 2011-09-27]. Dostupný z WWW: <<http://www.penize.cz/inflace/15110-hyperinflace-v-nemecku-1923>>.

³⁶ STELLNER, F., et al. *Hospodářské dějiny (16.-20. století)*. Praha, 2006, s. 66.

³⁷ VOLEK, S. *Hyperinflace v Německu 1923* [online]. 2002 [cit. 2011-09-27]. Dostupný z WWW: <<http://www.penize.cz/inflace/15110-hyperinflace-v-nemecku-1923>>.

výstupy měli na svědomí jak příznivci levice, nacionalismu, tak konzervativní proudy i pravice.

Významným byl například tzv. *Kappův puč* nazvaný podle prezidenta zemědělské komory z Pruska W. Kappa, který spojil nespokojené vojáky propuštěné z armády po demilitarizačních opatřeních, spolu s vlasteneckými uskupeními, aby zavedli autoritářský režim a znovu rehabilitovali armádu. Pučistům se podařilo díky podpoře vojáků v roce 1920 obsadit Berlín rozpustit národní shromáždění, sesadit prezidenta a říšskou a pruskou vládu, vyhlásit výjimečný stav na celém území. Levicovní příznivci ovšem zareagovali stávkami a vytvářením Rudé armády pro boj s pučisty. Ke Kappovi se nakonec nikdo nepřidal a tak za několik dní dobrovolně odstoupil a uprchl do Švédska. Tento pokus byl jedním z mnoha sice neúspěšných, přesto je na nich možné demonstrovat nespokojenost až zoufalství Němců v této těžké době, kdy starší lidé vzpomínali na císařství, kdy Německo bylo silnou prestižní zemí, a mladí lidé revoltovali za lepší zítřky.

Jako východisko z hrozivé ekonomické situace byla 15. listopadu 1923 vyhlášena měnová reforma. Stát však pro zavedení nové měny neměl dostatečné množství zlata, aby ji mohl krýt, nová měna byla proto kryta průmyslovým a zemědělským pozemkovým fondem. Vládním nařízením byla ustavena Rentová banka, která měla za úkol vydávat novou měnu tzv. *rentovou marku (Rentenmark)*. Výměnný poměr byl stanoven jedna ku bilionu marek.

Hyperinflace v Německu byla tímto opatřením zlikvidována a do roka rentovou marku nahradila definitivní měna – říšská neboli *zlatá marka (Goldenmark)*, jíž kurz byl fixován na zlato. Po ekonomické krizi se pozvolně uklidňovalo také politické klima. Do nepříznivé situace v Německu se vložily Spojené státy americké prostřednictvím iniciativy odborné komise v čele s finančníkem Charlesem Dawesem.

Koncem roku 1924 jednání vyústila v tzv. *Dawesův plán* na oživení německé ekonomiky, jednalo se o mezinárodní dohodu, která určovala schéma plateb reparačních splátek. První až čtvrtý rok byly platby stanoveny na jednu miliardu zlatých marek a teprve od pátého roku mělo Německo začít platit dvě a půl miliardy ročně, jak bylo původně dohodnuto. Dále Německo mohlo získat úvěr ve výši 800 milionů marek a na oplátku umožnit mezinárodnímu společenství kontrolu Německé centrální banky. Na základě Dawesova plánu Spojené státy donutily Francii a Belgii ukončit okupaci německých území. Použití tohoto plánu umožnilo Německu platit reparace a zklidnit napětí v Evropě.

Všechna tato opatření vedla k nastartování hospodářského růstu, lidé dali do práce za velmi nízkou mzdu, ale s jistotou že se za ni užijí a s pocitem, že bude lépe. Lidé „*toužili po normálních poměrech, po konci neklidných pokusů, které již trvaly deset let*“.³⁸ Současným stavem se však cítily negativně postiženy především střední vrstvy obyvatel, které často nevlastnily žádné věcné ani movité hodnoty, pouze finanční úspory, které znehodnotila měnová reforma. Střední vrstvy, které bývají za normálních okolností konzervativním prvkem společnosti, se na základě této trpké zkušenosti značně radikalizovaly. „*Republikánská vláda byla zdiskreditována, země byla zachváčena naprostým chaosem. Opět se stal mocnou zbraní separatismus a v některých částech Německa se znovu ujaly vlády extrémistické strany z obou křídel politického spektra*“.³⁹ Dnes můžeme říci, že právě nespokojená střední vrstva společně s hospodářskou krizí přispěla k nástupu fašismu v Německu a rozpoutání dalšího válečného světového konfliktu.

Reparační dohody a plány, které měly umožnit Německu jeho hospodářské oživení prostřednictvím kombinace různých zdrojů pomoci a to: nižších požadavků, všeobecných úsporných opatření (zvýšení daní, snížení mezd) a poskytnutí mezinárodního úvěru, umožnily Německu začít si hojně půjčovat zejména u Spojených států amerických. V období dvacátých let 20. století tak byl chod německého hospodářství závislý na zahraničním kapitálu a úvěrech. Německo se zadlužovalo s odůvodněním vysokých reparačních plateb, přibližně třetina těchto prostředků však plynula do domácího hospodářství.

Finanční prostředky plynoucí ze zahraničních úvěrů spolu s obnovením zlatého standardu umožnily Říšské bance zvyšovat zlaté rezervy a devizové prostředky, nastala tzv. *monetární expanze*. Navýšením peněz v ekonomice se zvýšila také možnost komerčních bank poskytovat velké množství výhodných úvěrů, které směřovaly především k posílení průmyslových a zemědělských podniků. Během monetární expanze bylo chování bank, z pozdějšího úhlu pohledu, značně nezodpovědné. Značnou část úvěrů umožnily směřovat do nestabilních odvětví průmyslu a veřejného sektoru. Docházelo tak k riskantním úvěrům (nedostatečné zajištění, neprověřený účel, přeúvěrování). Přesto bankovníctví úspěšně prosperovalo a Německo plynule splácelo spojenecké dluhy až do roku 1929.

³⁸ MANN, G. *Dějiny Německa 1919-1945*. Praha, 1993, s. 38.

³⁹ WILLMOTT, H. P. *První světová válka*. Praha, 2005, s. 300.

V roce 1929 byl ještě učiněn pokus pomoci stabilizovat poválečnou hospodářskou situaci. Dawesův plán byl nahrazen *Youngovým plánem* na úpravu německých reparací. Jednalo se o ekonomický plán, který snižoval celkovou částku reparací, přesně určoval jednotlivé splátky a rušil mezinárodní dohled. Jeho realizace však již z důvodu světové hospodářské krize nebyla možná.

Z výše uvedeného vyplývá, že německé hospodářství prosperovalo díky zahraničním úvěrům a investicím. Země se tak stala závislou na chování zahraničních věřitelů především Spojených států. Velká hospodářská krize, která nastala ve Spojených státech v roce 1929 tzv. *černým pátkem*, tak zasáhla Německo rychle a silněji než ostatní evropské země. V roce 1929 došlo v Německu k poklesu bankovních depozit o 8 %, v roce 1930 a 1931 až o 17 %. Nutno ovšem uvést, že na snižování bankovních depozit měli podíl také samotní Němci, kteří v obavách před hospodářskou krizí, hromadně převáděli svá depozita do zahraničních bank především ve Švýcarsku. V roce 1931 pak došlo k pádu hlavních německých bank Darmstädter a Nationalbank, což vedlo k zavírání dalších finančních institucí. Negativní stav komerčních bank měl okamžitý vliv na podniky a zaměstnance.

Sociální situace v Německu se stávala neúnosná. Obyvatelé, kteří se od první světové války, potýkali s jejími hospodářskými, politickými i sociálními důsledky umožnili nástup NSDAP a Adolfa Hitlera k moci. Lidé věřili v boj s nezaměstnaností a nový vzestup Německa. Většina podpory státu se pak přemístila do zbrojního průmyslu s úmyslem připravit se na budoucí válku. Vedlejším důsledkem řízené ekonomiky a rozšiřování průmyslu se stal relativně rychlý konec hospodářské krize v Německu.

4.3 Nově vzniklé Československo

České země byly téměř celou svou historií součástí větších státních útvarů, ať se jednalo o původní Sámovu říši či Svatou říši římskou. Od roku 1526 prošly navíc dlouhým obdobím spojení pod habsburskou monarchií. Rokem 1918 tak začíná éra Československa jako samostatného státu poprvé v dějinách. Také z těchto důvodů se nově vytvořenému státu říká *První republika*, inspirací tomuto pojmenování však mohla být také Francie, která číslovala republiky od Velké francouzské revoluce. České země počátku dvacátého století nebyly samostatným hospodářským celkem, měly sice agrárně průmyslový charakter a určitý stupeň industrializace, ovšem bez jednotného trhu a ekonomiky.

4.3.1 Poválečná léta Československého hospodářství

Vývoj hospodářství Československa je od svého počátku determinován výsledky první světové války. Zásadní změnou byl rozpad rakousko-uherské monarchie, jíž byla naše země součástí. Rakousko-Uhersko bylo rozděleno na tři samostatné státy: Rakousko, Maďarsko a Československo. Část území připadla také Jugoslávii, Polsku, Rumunsku a Itálii.

V roce 1918 se přední představitelé Čechů a Slováků v zahraničí dohodli na společném státním útvaru, který byl uznán všemi vítěznými mocnostmi Dohody. Jednalo se o profesora Tomáše Garrigue Masaryka, doktora Eduarda Beneše a generála doktora Milana Rastislava Štefánika. Pro nový stát se používal pracovní název Česká říše, neboť státní formu mělo určit až Národní shromáždění a měl zahrnovat Čechy, Moravu, Slezsko a slovenské stolice Uher. Byla vytvořena skupina, která měla připravit materiál obsahující další postup – politická a hospodářská opatření. Členy skupiny byly A. Rašín, P. Šámel, J. Scheiner, B. Fanta, F. Pantůček, V. Pospíšil, J. Preiss, F. Sís. Členové skupiny vytvořili návrh *Základního zákona*, který byl určitým druhem ústavního zákona. Skládal se ze dvou částí – *politického zákona a hospodářského zákona*.⁴⁰ Návrh politického zákona určoval správní úřady, zřizování nejvyšších soudních úřadů, rušení šlechtických titulů a výsad, poměr státu k soukromému vlastnictví lesů, reforma státní správy, poskytnutí volebního práva všem občanům. Zákony přijaté do 26. července 1914 zůstávaly v platnosti a zákony přijaté po tomto datu měly být prodlouženy.

Návrh hospodářského zákona ustanovoval opatření, kterými by České říši byl zajištěn majetek bývalého Rakouska-Uherska, nacházející se na našem území, dále upravoval toky daní a příjmů ze státních monopolů z Vídně do Prahy. Ve finanční sféře zákon počítal s ukončením činnosti rakousko-uherské banky a zřízením vlastní cedulové banky. Původní rakousko-uherské bankovky by měly až do zavedení nové měny zůstat v platnosti. Zákon reguloval rovněž dovoz a vývoz prostřednictvím dovozní společnosti a devizové ústředny u ministerstva financí. Zákon se snažil oslabit pozice a vliv německé buržoazie a šlechty, počítalo se s nostrifikací průmyslových podniků a bank. Také pojišťovny a penzijní fondy měly své centrály přenést na území nového státu. Zákon směřoval k zestátnění železnic, zbrojovek, nucenému výkupu velkostatků a nucené státní správě určitých podniků. Finanční a měnové otázky byly podrobněji rozpracovány v návrhu V. Pospíšila, který byl vrchním ředitelem Městské spořitelny

⁴⁰ LACINA, V. *Formování československé ekonomiky 1918-1923*. Praha, 1990, s. 61-62.

pražské. Některé z jeho návrhů byly později převzaty A. Rašínem jako ministrem financí, jednalo se například o způsob zdanění při úpravě měny.

Sociálními problémy se zákon nezabýval, návrh představoval program části české garnitury, která po roce 1918 měla ve svých rukou vedení české politiky. Návrh Základního zákona nebyl nikdy parlamentem schválen, jedná se však o základní programový dokument, jehož většina částí byla realizována v samostatných zákonech a vládních nařízeních.

Československá národní rada vydala dne 18. října 1918 deklaraci nezávislosti Československa. Vznik Československa je pak datován k 28. říjnu 1918, kdy faktickou moc převzal Národní výbor československý.⁴¹ 14. listopadu byla uskutečněna první schůze Národního shromáždění, které vyhlásilo republiku, přijalo prozatímní ústavu a zvolilo prezidenta. Prvním prezidentem se stal prof. Tomáš Garrigue Masaryk, předsedou vlády Karel Kramář a ministrem financí Alois Rašín (viz příloha III).

Převzetí moci v centrálním Československu proběhlo téměř bez problémů, pouze v pohraničních oblastech obývaných německým obyvatelstvem lidé zřizovali německé občanské strany a odmítaly uznat nový Československý stát i návrhy Národního výboru. V roce 1920 tyto strany vstoupily do Národního shromáždění jako opozice. Podobná situace byla také na východě státu, kde skupiny Slováků žádaly o právo na sebeurčení a úplnou nezávislost. Československo mělo v době svého vzniku největší zatížení v oblasti národnostních bojů, ze všech nástupnických států bylo nejvíce multikulturní. Žily v něm početné skupiny Němců, Poláků, Maďarů, Rusínů, Romů a dalších národností. Citlivá byla především národnostní témata týkající se německého obyvatelstva, které tvořilo téměř třetinu obyvatel Československa (viz tabulka č. 4).

Tabulka č. 4: Obyvatelstvo Českých zemí podle národů v letech 1921 a 1930⁴²

Rok	absolutně v tisících			v procentech		
	Češi	Němci	Poláci	Češi	Němci	Poláci
1921	6 775	3 061	104	67,71	30,6	1,03
1930	7 319	3 150	93	69,02	29,58	0,87

Zajímavostí při československém sčítání lidu byla zvláštní kategorie národa Židů. Ostatní národy byly zastoupeny pouze minimálně. Výrazně stoupající počet měla

⁴¹ URBAN, O. *České a slovenské dějiny do roku 1918*. Praha 1991, s. 263.

⁴² KÁRNÍK, Z. *České země v éře První republiky (1918-1938)*. Praha, 2005, s. 498.

ruská emigrace (její podíl stoupal z 0,13 % na 0,21 % do roku 1930).⁴³ Vztah Čechů a Slováků nebyl národnostní politikou řešen. Slovensko bylo převážně zemědělské a na hospodářské úrovni bylo značně opožděno za českými zeměmi (Historická ročenka uvádí hospodářské opoždění až o 50 let). Hospodářsky zaostalé byly však i určité regiony v českých zemích.

Nově vzniklé Československo mělo rozlohu 140 tis. km² a 12 955 tis. obyvatel.⁴⁴ Počet obyvatelstva byl ovlivněn důsledky první světové války a sociálními poměry nově vznikající republiky. Při relativně vysoké poválečné porodnosti (26,8 narozených dětí na 1000 obyvatel) byl přirozený přírůstek obyvatelstva snižován vysokou, převážně kojeneckou úmrtností (z 1000 dětí zemřelo do jednoho roku 160 dětí).

Mezi dvaceti sedmi evropskými státy bylo Československo rozlohou na 13. místě a počtem obyvatel na 9. místě.⁴⁵ České země měly dlouhou tradici v průmyslové výrobě, zejména v hornictví, hutnictví, sklářství, potravinářství, plátenictví a soukenictví, kde pracovalo v roce 1921 téměř 34 % obyvatel, v zemědělství pracovalo 40 % obyvatel, v obchodě a dopravě 11 %.⁴⁶ České země tak patřily k nejprůmyslovější části Rakouska-Uherska a zároveň oblastí nejintenzivnějšího zemědělství. LACINA⁴⁷ uvádí, že se české země před první světovou válkou podílely zhruba 20 % na celkovém počtu obyvatelstva Rakouska-Uherska, přitom se v nich vytvářela téměř polovina (42,8 %) národního důchodu. Československo tak bylo do značné míry soběstačné v průmyslové i zemědělské výrobě. Pěstovala se u nás převážně pšenice, žito, oves, ječmen, chmel, brambory, cukrová řepa. Československo patřilo k největším vývozcům cukru ve světě (viz příloha III).⁴⁸ V zahraniční politice se Československo orientovalo na západní Evropu, především Francii, Švédsko, Dánsko apod. (viz příloha III). Československo bylo především exportní zemí, kterou zůstalo i po první světové válce. České země prošly velkým vývojem v oblasti průmyslu, rostla však také postupně potravinová soběstačnost.

Tradiční (zejména lehký) průmysl a zemědělství fungovaly jako základní předpoklad hospodářské samostatnosti nově vzniklého státu. Bylo ovšem nutné změnit strukturu hospodářství ve prospěch moderních odvětví (elektrická energie, budování

⁴³ KÁRNÍK, Z. *České země v éře První republiky (1918-1938)*. Praha, 2005, s. 498.

⁴⁴ *Historická statistická ročenka ČSSR*. Praha, 1985, s. 822.

⁴⁵ OLŠOVSKÝ, R., PRŮCHA, V., et al. *Přehled hospodářského vývoje Československa v letech 1918-1945*. Praha, 1961, s. 19.

⁴⁶ OLŠOVSKÝ, R., PRŮCHA, V., et al. *Přehled hospodářského vývoje Československa v letech 1918-1945*. Praha, 1961, s. 20.

⁴⁷ LACINA, V. *Formování československé ekonomiky 1918-1923*. Praha, 1990, s. 22.

⁴⁸ OLŠOVSKÝ, R., PRŮCHA, V., et al. *Přehled hospodářského vývoje Československa v letech 1918-1945*. Praha, 1961, s. 22.

infrastruktury, apod.). V průmyslové výrobě převládal lehký průmysl především textilní, konfekční a potravinářský. Jednalo se o strukturu vytvořenou v Rakousku-Uhersku pro potřeby zásobování velkého vnitřního trhu, pro nově vzniklé Československo nebyla tato struktura výhodná. Výroba lehkého průmyslu byla zaměřena proto od začátku na export, jednalo se však o rizikové zboží, které podléhalo konjunkturálním výkyvům. Velikostní struktura výrobních jednotek byla v 97 % do 20 pracovníků. Stavebnictví bylo také doménou drobných podnikatelů. Stavební výrobu provádělo ve dvacátých letech 26 999 stavebních podniků, které zaměstnávaly 295 tis. osob. Opačné tendence lze pozorovat v zemědělství, kde statkáři, velkostatkáři, akciové společnosti, církev a banky hospodařili na téměř 40 % celkové výměry zemědělské půdy.

Státní aparát v Československém státě byl v první fázi přejatý původní rakouský státní aparát, který byl dále podle potřeb upravován. Ve správní a hospodářské oblasti se jednalo především o složky místodržitelství, županské úřady na Slovensku, okresní hejtmánství, soudy, berní správy, samosprávné instituce, obchodní a živnostenské komory.⁴⁹ Přejat byl prakticky celý systém válečného hospodářství – tzv. válečné ústředny. Tyto ústředny kontrolovaly obchod s obilím, moukou, cukrem, mlékem, lihem, uhlím, kovy, papírem, umělými hnojivy, tuky, ovocem, zeleninou, rybami, masem, dřívím, aj. Vázané hospodářství bylo řízeno ministerstvem zásobování lidu, které vedl B. Vrbenský. Tento nástroj sice omezoval podnikání, zároveň však pomohl překonat nedostatek surovin v letech 1919 a 1920.

Elementární podmínkou pro budování fungující ekonomiky bylo vytvoření vlastní československé měny. Prvním ministrem financí se stal doktor Alois Rašín, který vybuodoval fungující ministerstvo financí a provedl měnovou odluku od rakousko-uherské měny. První československé bankovky byly vlastně okolkované rakousko-uherské bankovky (již dříve tímto způsobem udělala měnovou odluku také Jugoslávie). Polovinu vybraných bankovek stát zadržel na úhradu nákladů. Toto opatření mělo snížit množství peněz v zemi a vést tím ke snížení cen a zamezení vysoké inflaci. Rašín chtěl původně zadržet 80 % bankovek a vyvolat potřebu úvěru, ve finančním výboru Národního shromáždění byl však jeho návrh odmítnut.

Při měnové odluce bylo vycházeno z tzv. *teritoriálního principu*. Označovány (kolkovány) byly bankovky, které byly v oběhu na území Československa. Způsob kolkování byl prováděn podle hodnoty bankovky: tisícikorunové bankovky byly

⁴⁹ LACINA, V. *Formování československé ekonomiky 1918-1923*. Praha, 1990, s. 75.

razítkovány, u bankovek nižších hodnot byly vylepovány kolky a koruny a dvoukoruny nebyly kolkovány vůbec. Zákon o měnové odluce byl schválen parlamentem 25. února 1919, již této noci byly uzavřeny hranice a od 9. března vyhlášeno moratorium na přijímání vkladů a provádění výplat. „Provedení měnové reformy bylo první velkou zkouškou autority nového státu.“⁵⁰

Okolkovací akce probíhala prostřednictvím finančních a berních úřadů. Během měnové odluky bylo zapsáno 9 420 peněžních hodnot (viz tabulka č. 5).

Tabulka č. 5: Zapsané peněžní hodnoty při měnové odluce roku 1919⁵¹

Zapsané peněžní hodnoty při měnové odluce v roce 1919 v mil. Kč	
Bankovky Rakousko-Uherské banky	7 436
Převzaté žirové zůstatky	1 616
Pokladniční poukázky	468
Předložené peněžní hodnoty celkem	9 420

Z celkové sumy zapsané k okolkování nepodléhaly padesátiprocentnímu zadržení bankovky státní pokladny a bankovky pro výplatu mezd. Nová československá měna byla uzákoněna 10. dubna 1919, poměr starých bankovek vůči novým byl 1:1. Měnovou odlukou a uzákoněním nové měny byly vytvořeny základní předpoklady pro další formování samostatné československé ekonomiky.

Rašín prosazoval deflační politiku, jejímž cílem bylo zhodnocení měny. Silná koruna vydržela až do roku 1934. Deflace zlevnila dovážené suroviny a zároveň snižovala hodnotu československých dluhů v zahraničí. Vedla bohužel také ke zdražování vlastních úvěrů. Značná část průmyslových podniků se tak dostávala do závislosti na bankách a byla začleňována do jejich koncernů.⁵² Negativem deflační politiky státu byl také prudký nárůst nezaměstnanosti. Je ironií osudu, že byl A. Rašín zavražděn atentátníkem J. Šoupalem, pro svou politiku v roce 1923, kdy již deflační politika začala konečně pozitivně ovlivňovat ekonomiku i životy občanů.

⁵⁰ LACINA, V. *Formování československé ekonomiky 1918-1923*. Praha, 1990, s. 83.

⁵¹ ŽEKULIN, N. S. In LACINA, V. *Formování československé ekonomiky 1918-1923*. Praha, 1990, s. 84.

⁵² GERŠLOVÁ, J., SEKANINA, M. *Teze k přednáškám předmětu Dějiny národního hospodářství*. Ostrava, 2002, s. 28.

Dalším opatřením, které mělo posílit hospodářství nově vzniklého státu, byl *Zákon o podnicích, které mají sídlo mimo území československého státu č. 12/1920 Sb.* neboli tzv. *Nostrifikační zákon*. O nostrifikaci hovořil již původní hospodářský zákon, který byl součástí Základního zákona. První konkrétní návrh nostrifikačního zákona podal O. Nekvasil na půdě Národního shromáždění již koncem roku 1918. Tento návrh počítal s nostrifikací průmyslových podniků, bank, pojišťoven a penzijních ústavů. Termín nostrifikace je odvozen z latinského *nostrum* – naše, jednalo se uznání či přihlášení zahraničního kapitálu na našem území. Po rozpadu Rakouska-Uherska zůstalo v zahraničí ústředí mnoha velkých obchodních společností, které působily na československém území, zákon jim ukládal přestěhování sídel a hospodářských vedení na území našeho státu. Jednalo se o odsun ekonomického kapitálu z rukou zejména Rakouska a Maďarska (nejvíce ústředí bylo ve Vídni a Budapešti). Nostrifikované firmy měly v podstatě pouze dvě možnosti řešení situace. První možností bylo přestěhování sídla do Československa ke svým kmenovým podnikům a druhou možností bylo rozdělení firem na mateřské a dceřiné společnosti. „*Nejvýznamnější roli v tomto procesu nostrifikace hrála největší česká obchodní banka – Živnostenská banka.*“⁵³

Živnostenská banka byla založena již v roce 1868 jako akciová společnost pro financování malých a středních českých podniků. Zastřežovala malá spořitelní a úvěrová družstva. Již za Rakouska-Uherska byla financována výhradně českým kapitálem a po vzniku nové Československé republiky zaujala klíčové postavení, jako nejvýznamnější banka nového státu. Nostrifikační zákon, který nutil akciové společnosti převést svá sídla na území československého státu, umožnil Živnostenské bance odkoupit množství průmyslových společností dotčených tímto zákonem, zároveň investovat a půjčovat velkým průmyslovým společnostem. Obchodní a úvěrová spojení měla Živnostenská banka například se Škodovými závody, Pražskou železářskou společností, Poldinou hutí, Ringhofferovými závody, Schöllerovými cukrovary, Čížkovskou cementárnou, Spolkem pro chemickou a hutní výrobu, Společností pro lihový průmysl, Rakovnickými a poštorenskými závody, Severní dráhou Ferdinandovou. Živnostenská banka tak měla největší vliv a ekonomickou moc v Československu.

⁵³ GERŠLOVÁ, J., SEKANINA, M. *Teze k přednáškám předmětu Dějiny národního hospodářství*. Ostrava, 2002, s. 31.

V čele banky stál doktor Jaroslav Preiss, který patřil k předním osobnostem československé ekonomiky a GERŠLOVÁ, SEKANINA⁵⁴ uvádí, že po Rašínově smrti se stal dokonce nejvlivnější osobou naší ekonomiky. Preiss se podílel na tvorbě hospodářského zákona, v němž navrhl základy měnové reformy, zabýval se rozvojem soukromé iniciativy podnikatelů. Zastával také řadu významných funkcí – vrchní ředitel Živnobanky, ředitelský rada Jugoslávské banky v Záhřebu, předseda správní rady České obchodní společnosti, ČKD, Spolku pro chemickou a hutní výrobu, Fantových závodů, místopředseda právní rady pojišťovny Sekuritas, Báňské hutní společnosti, aj.

První období vzniku našeho státu můžeme charakterizovat jako období určité ekonomické labilit. Toto období přineslo nutnost stanovit pravidla a postup státu v nové ekonomice, zmobilizovat dostupné prostředky, změnit strukturu hospodářství. Průmyslová výroba v tomto období stoupá, obchod a služby spíše stagnují.

Od roku 1920 se díky oživování hospodářství začíná rychle rozšiřovat zakládání nových podniků, vznikají stovky firem převážně v oblastech podnikání, které byly dříve soustředěny v rakouských zemích. Vznikají tak významné podniky jako například Osram v Praze Holešovicích, Telegrafia, Asta, Továrna na kable v Praze, Medica v Bratislavě, Mariatherma v Mariánských lázních, apod.

Dalším milníkem poválečného hospodářství byl *Rámcový zákon o pozemkové reformě* z roku 1919 tzv. *Záborový zákon*. Tento zákon zabíral pozemkový majetek o výměře větší než 150 ha zemědělské a 250 ha veškeré půdy. Celkem bylo pro pozemkovou reformu zabráno 4 022 tis. ha půdy.⁵⁵ Pozemková reforma byla důležitým poválečným ekonomickým opatřením, které mírnilo sociální nepokoje – pozemky v rámci tzv. drobného přídělů získali drobní rolníci, domkáři a vesničtí bezzemci.⁵⁶ Takto rozdělené půdy byla sice pouze jedna osmina z celkové zabrané půdy a přidělená půda byla relativně draze zaplacená – neboť drobní rolníci a zemědělstí dělníci na ni běžně nedosáhli, či se zadlužili u kampeliček a hospodářských záložen. Přesto v napjaté poválečné situaci lidé získali důvěru ve vládu a stabilizovala se sociální situace v zemi. Pozemková reforma však bohužel nevedla k rozsáhlejšímu strukturálním změnám v zemědělské výrobě.

Celkově je možné říci, že zásadní vliv na nově rodícím se hospodářství Československa měla největší vliv úspěšně provedená měnová reforma, nostrifikace a

⁵⁴ GERŠLOVÁ, J., SEKANINA, M. *Teze k přednáškám předmětu Dějiny národního hospodářství*. Ostrava, 2002, s. 31.

⁵⁵ LACINA, V. *Formování československé ekonomiky 1918-1923*. Praha, 1990, s. 126.

⁵⁶ OLIVOVÁ, V. *Československé dějiny (1918-1945) I. část*. Praha, s. 43.

pozemková reforma. Tato ekonomická opatření způsobila, že Československo po první světové válce nastartovalo své hospodářství kvalitně a v danou dobu relativně stabilně.

4.3.2 Ekonomický rozvoj ve dvacátých letech

Ve dvacátých letech 20. století je od počátku patrná světová hospodářská labilita, plynoucí z první světové války, zdevastovaných národních ekonomik i finančních systémů. STELLNER⁵⁷ hovoří především o selhání politiků, jimž se nepodařilo prostřednictvím mírových smluv etablovat nový, obecně uznávaný systém. Francie a Velká Británie mezi sebou soupeřily, vyřizovaly si staré účty a společně trestaly poražené Německo. Sovětské Rusko se stáhlo z mezinárodního dění a Spojené státy nebyly ochotny stát se zásadním aktérem obnovy světového hospodářství.

Československo v období 1921-1923 prochází nejprve poválečnou hospodářskou krizí, v jejímž důsledku se zastavil stoupající trend průmyslové výroby. „Do důsledku se v tomto období projeví problémy poválečné výroby, slabá konkurenceschopnost našeho zboží na zahraničních trzích (kvůli technické úrovni mnoha druhů výrobků i jejich vysoké ceně).“⁵⁸ Spolu s klesající koupěschopností obyvatelstva tak klesá poptávka po různých druzích zboží, což vede k omezování výroby a zvyšování nezaměstnanosti, na niž reagovalo dělnictvo masovými protesty. Přes tyto nepokoje došlo ke snižování mezd a platů zaměstnanců. Nastalo období deflačního růstu, který byl výhodný pro věřitele (zejména finanční skupinu Živnobanky), problémy však způsoboval exportním odvětvím hospodářství. Zboží se díky deflaci zdražilo a stávalo se v konkurenčním prostředí neprodejně.

Po překonání negativních důsledků deflace došlo k posílení československé měny (viz tabulka č. 6) a spolu s tím také k posilování pozic skupiny kolem Živnobanky, která začala pronikat do řady stávajících průmyslových podniků a zakládáním nových průmyslových podniků. Živnobanka se tak stala ve dvacátých letech nejvlivnější finanční institucí v ekonomické i politické oblasti Československa. Koncem dvacátých let již banka kontrolovala největší firmy v zemi a byla významnou investiční institucí ve střední a východní Evropě.

⁵⁷ STELLNER, F., et al. *Hospodářské dějiny (16.-20.století)*. Praha, 2006, s. 63.

⁵⁸ GERŠLOVÁ, J., SEKANINA, M. *Teze k přednáškám předmětu Dějiny národního hospodářství*. Ostrava, 2002, s. 33.

Tabulka č. 6: Kurz československé koruny v New Yorku a Curychu 1921-1923

Rok, měsíc	USA		Švýcarsko	
	Kurz Kč	Index dolaru	Kurz Kč	Index franku
1921, XII	1,26	1,608	6,46	1,625
1922, I	1,728	1,173	8,842	1,188
1922, II	1,851	1,095	9,548	1,1
1922, III	1,73	1,171	8,896	1,18
1922, IV	1,96	1,034	9,998	1,05
1922, V	1,921	1,055	9,998	1,051
1922, VI	1,924	1,053	10,083	1,041
1922, VII	2,184	928	11,356	925
1922, VIII	2,9	699	15,218	690
1922, IX	3,234	627	17,313	606
1922, X	3,286	617	17,877	587
1922, XI	3,18	637	17,218	610
1922, XII	3,105	653	16,386	641
1923, I	2,853	710	15,204	691
1923, II	2,956	685	15,704	669
1923, III	2,97	682	15,96	658
1923, IV	2,98	680	16,333	643
1923, V	2,981	680	16,519	636
1923, VI	2,995	677	16,674	630
1923, VII	2,998	676	17,074	615
1923, VIII	2,935	690	16,229	647
1923, IX	2,995	677	16,739	627
1923, X	2,972	682	16,623	632
1923, XI	2,908	697	16,559	634
1923, XII	2,928	692	16,759	627

Kurz československé koruny byl počítán jako měsíční průměr v New Yorku a Curychu. Index dolaru byl porovnáván zlatou paritou = 100 podle Cenové zprávy S.Ú.S. roč. IV. (1924).⁵⁹

Období let 1924-1929 je možné považovat jako stabilizační. Reformní opatření nastartovala hospodářství nově vzniklého Československa, spolu s nimi se postupně zklidňovala domácí i zahraniční sociálně politická situace. Výsledkem byl rozmach národní ekonomiky provázený velkou investiční výstavbou a rozvojem průmyslu (viz tabulka č. 7).

V oblasti zahraničního obchodu Československo udržovalo užší kontakty především s Jugoslávií, s níž prakticky pouze navázalo na dohody uzavřené již v rámci

⁵⁹ *Statistická příručka republiky Československé. [Sv.] II. Praha, 1925, s. 656.*

rakousko-uherského trhu. V roce 1919 začaly být uzavírány nové dohody převážně kompenzačního charakteru o výměně československého cukru a uhlí za maso, pšenici, kukuřici a další zemědělské suroviny. „*Kompenzační obchod provázely velké obtíže, a proto byl roku 1920 nahrazen kontingenty.*“⁶⁰ Jednalo se o pevně stanovené množství podléhající výměně. Přechod k normálnímu obchodu pak nastal v roce 1921. Tento rok je rovněž nejvýznamnější z hlediska vývozu v celém poválečném období. Vliv na výši vývozu měla především zakázka zbraní do Německa v souvislosti s neúspěšným pokusem bývalého rakousko-uherského císaře (bratra Františka Josefa I. a synovce Františka Ferdinanda d'Este) o návrat do Maďarska, kde byl korunován jako IV. Károly během první světové války. Po úspěšném roce však začala spolupráce s Jugoslávií upadat. Hlavní příčinou byly především hospodářské důsledky poválečné hospodářské krize, deflace koruny spolu s pádem jugoslávské měny, ale také vzrůstající německá, francouzská a anglická konkurence.

Podobně jako s Jugoslávií pokračovalo po válce obchodní spojení s Rumunskem. Obchodní styky byly budovány pomaleji než v Jugoslávii, zato se vytvořilo pevnější obchodní spojení. Ve dvacátých letech Československo zaujímalo třetí místo v rumunském exportu (11,5 %) i importu (9,3 %). Rumunsko tak zajišťovalo Československu 3,8 % celého zahraničního obchodu. Do Rumunska se dovážely průmyslové výrobky, z nichž zásadní význam měly dodávky lokomotiv a zbraní. Z Rumunska do Československa přicházely zemědělské produkty. Další rozvoj hospodářských vztahů však brzdila nerozvinutost vnitřního trhu Rumunska a platební neschopnost.

Obchodní vztahy s Maďarskem a Polskem sice měly původně velmi úzké vazby, které však byly zásadně narušeny negativními politickými vztahy. Zejména Maďarsko nesouhlasilo s Trianonskou mírovou smlouvou (jedna z pařížských mírových smluv z roku 1920 podepsaná v paláci Velký Trianon ve Versailles). Smlouva stanovila hranice Maďarska jako nástupnického státu Uherska po první světové válce. Důsledkem podepsané smlouvy byla velká ztráta území, která připadla Československé republice (Podkarpatská Rus), Rumunskému království (Sedmihradsko, Banát), Království chorvatsko-slavonskému (Vojvodina, Banát), Rakousku (Burgenland). Každý čtvrtý obyvatel původních Uher se tak náhle ocitl na území cizího státu. Maďarsko zároveň přišlo o solné doly, rudné doly a 90 % lesů. V obyvatelích tak zůstal silný pocit nespravedlnosti z poválečných dohod a snažili se zvrátit tento stav, nejprve dosazením

⁶⁰ LACINA, V. *Formování československé ekonomiky 1918-1923*. Praha, 1990, s. 162.

císaře Karla a znovunastolením Uherska, později v počátcích druhé světové války, kdy se domnívali, že získali spojence pro své záměry v podobě fašistické Itálie a Německa. V letech 1938 až 1940 tak Maďarsko získalo dočasně podstatnou část svého území zpět.

Rovněž obchodní vztahy s Polskem byly poznamenány vlivem poválečného rozdělení Těšínska (původně Těšínského knížectví). Mírovými smlouvami bylo toto území rozděleno prakticky na dvě poloviny. První část zůstala Polsku a druhá připadla Československu. Rozdělení těšínského území vyvolalo tzv. *Sedmidenní válku* v roce 1919. Hospodářské vztahy, které panovaly před válkou, byly zrušeny. Polská správa dokonce donutila Živnostenskou banku, která zprostředkovávala obchod a vzájemné platby plynoucí z průmyslu, aby zavřela své filiálky v Krakově a Lvově. Do Polska Československo vyváželo především průmyslové výrobky lehkého průmyslu (textil, kožedělné výrobky) a těžkého průmyslu (železářské a strojní výrobky). Import byl tvořen surovinami (nafta, uhlí) a zemědělskými produkty (žito, konopí, dobytek). Polsko se tak podílelo na československém zahraničním obchodu pouze 3,9 % a zaujímalo v něm tak 8. místo.⁶¹

Československo se snažilo také o obnovu a rozšíření obchodních styků s Bulharskem a Řeckem. V Bulharsku mělo Československo podíl v cukrovarném průmyslu a z Řecka se dováželo především víno a tabák. Export pak zahrnoval textil, železářské zboží a průmyslové stroje.

Největším obchodním partnerem Československa v zahraničním obchodu bylo Německo. Obchodní firmy z Berlína a Hamburku ve dvacátých letech převzaly původní zprostředkovatelskou funkci Vídně. Významné byly rovněž vazby československých organizací s německými monopoly a kapitálové účasti Německa v těchto organizacích. Německo tak bylo nejvýznamnějším hospodářským partnerem Československa, ale zároveň také jeho největším konkurentem na evropském trhu.

Mimořádný význam pro rozvoj poválečného hospodářství v Československu měla také státem podporovaná elektrifikace a telefonizace. Zákon o elektrifikaci byl přijat již v roce 1919, vrcholné fáze však elektrifikace dosáhla ve dvacátých letech, kdy byla provedena elektrifikace měst a obcí v průmyslových oblastech. Elektrifikace umožnila změnit v průmyslu parní pohon za efektivnější elektrický. Telefonizace byla zaměřena na vybudování kabelového spojení významných československých měst (Praha, Brno, Bratislava) a zajištění meziměstského spojení v rámci republiky. Státem byl rovněž podporován vědecko-technický rozvoj, který měl umožnit rychlejší vývoj,

⁶¹ LACINA, V. *Formování československé ekonomiky 1918-1923*. Praha, 1990, s. 165.

obnovu hospodářství a lepší konkurenceschopnost na evropských trzích. Zakládána byla vědecká a výzkumná pracoviště technického, kulturního a přírodovědného zaměření (Radiologický ústav, Geologický ústav, Státní ústav grafický, Pedagogický ústav, Státní historický ústav, Státní zdravotní ústav a další).

Československu se podařilo v roce 1928 dosáhnout na desáté místo v žebříčku nejvýkonnějších ekonomik světa, zejména díky struktuře, produktivitě hospodářství a stabilní měně. Již před válkou byly české země průmyslovým tahounem Rakouska-Uherska, koncem dvacátých let však průmyslová výroba předstihla předválečný stav o celou jednu čtvrtinu a hospodářská výroba se zvyšovala také – sice pomaleji, ale za to relativně pravidelně. Je možné říci, že například v obuvnictví (Baťa) či zbrojní výrobě (Škodovy závody) neměla Československá republika ve světě konkurenci. Dvacátá léta se nesly v duchu optimismu, zvyšování platů a celkové životní úrovně obyvatel.

Tabulka č. 7: Postavení Československa v Evropě u vybraných ukazatelů průmyslové výroby 1929⁶²

Ukazatel	Jednotka	Výroba	Podíl ČSR v % úhrnu	
			Evropy	světa
kamenné uhlí	tis. tun	16 521	2,73	1,25
hnědé uhlí	tis. tun	22 561	10,26	9,95
železná ruda	tis. tun	1 808	1,76	0,92
stříbro	kg	22 488	6,33	0,27
elektrina	mil. kWh	2 967	-	1,03
surové železo	tis. tun	1 645	3,56	1,67
surová ocel	tis. tun	2 193	4,1	1,82
fosforečná hnojiva	tis. tun	218	2,69	-
cement	tis. tun	1 250	3,57	1,67
vřetena v bavlnářství	tis.	3 636	3,5	2,21
spotřeba bavlny	tuny	101 325	4,73	1,98
řepný cukr	tis. tun	1 036	15,2	11,4
cukr včetně třtinového	tis. tun	1 036	15,2	3,9

Vývoj průmyslu vedl k růstu indexu průmyslové výroby do roku 1929 na 141 bodů. Tento vývoj umožnila mimo jiné také tzv. *Rúrská krize* v roce 1923, kdy se Československu podařilo získat část zakázek určených původně pro vyřazené Porúří.

⁶² PRŮCHA, V., et al. *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918-1992*. Brno, 2004, s. 164.

4.3.3 Velká deprese

Optimistický stav Československého hospodářství ovšem ukončil tzv. *Černý pátek* na newyorské burze (jednalo se vlastně o čtvrtek 24. října 1929, vzhledem k časovému posunu se v Evropě hovoří o pátku), který byl počátkem velké hospodářské krize. Tato krize zasáhla celý svět, o příčinách jejího vzniku dodnes odborníci vedou spory, shodují se však, že původní příčiny je nutné hledat již v hospodářských důsledcích první světové války. Americký trh rostl, na jeho území se neválčilo a evropské země byly povinny splácet miliardy dolarů vypůjčené na válečné účely. Po zklidnění poválečné situace, kdy rostla poptávka po surovinách i zboží, se trh stal nasycený a začala vznikat nadprodukce. V druhé polovině roku 1929 začaly klesat akcie, strmý pád pak nastal 23. října 1929, kdy raketově spadly akcie velkých automobilek.

Mnoho investorů se v panice zbavovalo akcií za jakékoli ceny. Zprávy o výprodeji na americké burze ovlivnily trhy po celém světě. Na všech místech se propadly ceny akcií. Řada finančních institucí upadla do platební neschopnosti a mnoho občanů přišlo kvůli krachu o svůj majetek. Výroba prudce klesla, spolu s platební neschopností klesaly i ceny majetku (domů, automobilů), surovin a zemědělských produktů. Což vedlo k situaci, že většina občanů ať v průmyslu či zemědělství nedokázala splácet své úvěry. Obrovským způsobem se zvyšovala nezaměstnanost.

V evropských zemích se plný dopad krize projevil až v roce 1931 finančním kolapsem Rakouska a Německa. Tyto země byly v napjaté finanční situaci od první světové války a stažení zahraničních investic, odliv bankovních rezerv a nemožnost získat v zahraničí úvěry vyvrcholily v kolaps bankovního systému. Až zásahem Německé říšské banky, které se podařilo získat úvěr téměř půl miliardy marek od Velké Británie, Francie a Spojených států, se dostala situace částečně pod kontrolu. Přesto lze říci, že nejhorší důsledky hospodářské krize dopadly na Německo oslabené represemi, nechtí a neschopností obyvatelstva spořit.

Československo se sice z počátku ekonomickými vlivy krize příliš netrápilo, držela jej stabilní ekonomika a měna, o to horší dopad nastal po čtyřech letech, kdy se již většina zasažených zemí začala zvedat ode dna a na české země dopadla krize plnou vahou, zejména díky závislosti na vývozu výrobků.⁶³ Prudce byly nuceny snížit výrobu železářské, těžařské, báňské i dřevařské podniky, ochromeno bylo stavebnictví a potíže

⁶³ OLŠOVSKÝ, R., PRŮCHA, V., et al. *Přehled hospodářského vývoje Československa v letech 1918–1945*. Praha, 1961, s. 337.

měl textil, sklo, bižuterie a keramika. Poměrně nejméně byly zasaženy krizí chemické podniky, elektrárny a Baťovy podniky. Československo bylo hospodářskou krizí poznamenáno tak silně především díky růstu produkce průmyslu, obchodu i zemědělství ve dvacátých letech, kterému však neodpovídaly mzdy zaměstnanců. Mzdy během dvacátých let vzrostly minimálně, kupní síla tak byla velmi nízká. Koupěschopnost obyvatelstva tak zaostávala za nabídkou trhu. Prudký pokles průmyslové a zemědělské výroby měl za následek masovou nezaměstnanost. V Československu vzrostla nezaměstnanost v letech 1929-1933 na desetinásobek (z 55 tis. na 554 tis. nezaměstnaných).

Následky hospodářské krize byly závažné a teprve rok 1936 znamenal změnu k lepšímu. Ekonomický růst nastartovala především obava z napadení fašistickým Německem, která spustila nárůst výroby zbraní, jež měl zajistit obranyschopnost země.

ZÁVĚR

První světová válka byla strašlivým válečným konfliktem, který zasáhl do té doby nevídaným způsobem celý svět. Bylo zničeno do té doby největší množství lidských životů i majetku, zpustošeny tisíce kilometrů země. Jednalo se o konflikt, který změnil budoucnost mnoha států světa pomocí nových technologií, které umožnily výrobu a použití zbraní v masovém měřítku (ponorky, tanky, letadla).

Každý válečný konflikt se promítá do řady vztahů a souvislostí ze všech oblastí společenského života. Ekonomické důsledky jsou samozřejmě jedny z nejzásadnějších, protože právě tyto důsledky zpětně působí na ostatní sociální, průmyslové, zemědělské oblasti. Cílem bakalářské práce je tedy celková analýza dopadů 1. světové války na světové politické dění, změn v sociální oblasti, průmyslu, zemědělství a obchodu. Analýza poválečného hospodářství a ekonomik byla v práci specifikována pro vybrané představitele: Francie jako vítězné mocnosti, Německo jako mocnosti poražené a Československa jako státu, který nově vznikl díky událostem souvisejících s první světovou válkou.

Válkou postižené země se musely vyrovnat s mnohdy až katastrofálním stavem hospodářství svých zemí zničených válkou. Města, továrny, zemědělství, prakticky žádné z těchto odvětví nebylo funkční. Vítězné mocnosti žádaly satisfakci tedy ekonomické náhrady a pokoření nepřítele. Výsledkem jednání byly dohody Versailleské smlouvy. Francie se domnívala, že má morální právo maximálně oslabit Německo. Chtěla jej, pro „lepší budoucnost“, odzbrojit, zmenšit a rozdělit jeho území, odebrat hospodářské zdroje a finanční prostředky. Proti jejím snahám vystoupila Velká Británie a Spojené státy, kteří se obávali příliš ekonomicky silné Francie a chtěli tedy Německo alespoň relativně silné jako určitou protiváhu sil v Evropě. Jednání ve Versailles byly však úspěšnější pro Francii.

Německo, které vyšlo z první světové války jako poražené a muselo uznat svou vinu a odpovědnost za válku a válečné škody, mělo po skončení války obrovské dluhy především u Spojených států amerických, které požadovaly jejich splácení. Zadlužení německé vlády dosahovalo v roce 1916 šestinásobku stavu před začátkem války. V poválečném roce 1919, kdy ze 4 926 mil. marek v roce 1913 vzrostl dluh na 92 756 mil., se již jednalo téměř o devatenásobek zadlužení předválečného stavu tedy nárůst o 1 882,99 %. Ve Francii se v tomto roce oproti Německu jednalo o pouhý

pětinásobek národního dluhu, tj. nárůst ze 32 974 mil. franků na 151 122 mil. tedy nárůst o 458,31 %.

Navíc díky Versailleské smlouvě přišlo Německo o třetinu uhelných a tři čtvrtiny rudných nalezišť. Německo nedokázalo za těchto podmínek splácet požadované reparace a několikrát tak žádalo o zmírnění či odklad splácení. Spojenci ovšem potřebovaly reparace od Německa, neboť se jim ve většině případů nedostávali prostředky pro poválečnou obnovu a splácení svých dluhů. Především Francie požadovala své náhrady, neboť díky bolševické revoluci v Rusku přišla prakticky o polovinu svých zahraničních aktiv. Německo však stále neplatilo řádně stanovené reparace, na kterých byla Francie závislá při obnově svého poválečného hospodářství, v zemi tak propukaly lidové bouře a sociální nepokoje.

Tato situace vyvrcholila tzv. Rúřskou krizí, při níž bylo francouzskými a belgickými vojsky obsazeno Porúří. Vláda vyzvala obyvatele postiženého území k pasivní rezistenci, kterou jim finančně kompenzovala.

Stav hospodářství v Německu byl již v té době natolik neúnosný, že zemí zmítaly sociální bouře a nepokoje. To nejhorší však mělo teprve přijít. Německo, které věřilo ve své vítězství, zrušilo již na počátku války v roce 1914 tzv. zlatý standard (krytí zlatem nebo devizovými rezervami), mohlo tak vydávat dle svého uvážení nekryté bankovky. Během války tak v Německu prudce narůstal objem peněz v ekonomice, až na pětinásobek během čtyř let. Ekonomickou situaci však stále držely pevně stanovené ceny surovin a výrobků. Po válce se ovšem tyto stavy spojily a inflace udeřila obrovskou silou. Marka se stávala bezcennou, poválečná inflace se změnila v hyperinflaci. Ceny se měnily několikrát za den, dopisní známky se vydávaly bez uvedené hodnoty, kterou na ni poštovní úředníci dopisovali ručně. Německá marka devalvovala obrovskou rychlostí. Ještě na počátku války v roce 1914 byl kurz amerického dolaru vůči marce za 4,2 marky, v poválečném roce 1919 byl již třikrát nižší (dolar za 14 marek) a v listopadu 1923 se již jednalo o neuvěřitelný bilion násobek, tedy dolar za 42×10^{12} marek.

Východiskem z této situace bylo až vyhlášení měnové reformy v roce 1923. Dle názoru autora však důsledky první světové války dopadly na Německo ještě jednou na přelomu dvacátých a třicátých let, kdy na svět udeřila Velká hospodářská krize. Německo oslabené represemi pak neslo důsledky hospodářské krize závažněji než okolní státy a je možné hovořit o cestě, která od Versailleské smlouvy postupně směřovala až k druhé světové válce.

Právě inflace byla pro evropské země přímo zapojené do válečného konfliktu nejzávažnějším faktorem hospodářského rozkladu v poválečných ekonomikách. Jednotlivé země lze rozdělit podle poválečné stabilizace měn na tři skupiny. Země první skupiny – Velká Británie, Švýcarsko, Nizozemí, Dánsko, Švédsko a Norsko, se vrátily k předválečnému standardu bez závažnějších problémů. Země druhé skupiny – Francie, Belgie, Itálie, Lotyšsko, Československo, devalvovaly měnu a udržovaly inflaci na přijatelné výši. Třetí skupina zemí – Rakousko, Polsko, Maďarsko, Rusko a Německo zažily hyperinflaci s hospodářským kolapsem, který odvrátilo pouze zavedení nových měn.

Specifickou kapitolou poválečného světového hospodářství tvořily nově vzniklé státy, které se musely vypořádat jak s poválečnými ztrátami, tak se zavedením nových zákonů – politických, sociálních i hospodářských. Jako představitele nově vzniklých zemí tato práce uvádí Československo, které vzniklo rozpadem Rakouska-Uherska.

Československo mělo relativně dobrou výchozí pozici, neboť patřilo k nejprůmyslovnější části Rakouska-Uherska a zároveň k oblasti intenzivního zemědělství. Výhodou pro nově vzniklou zemi byly rovněž předpřipravené varianty zákonů ve formě tzv. Základního zákona formovaného českými intelektuálními elitami v zahraničí. Nejdůležitějšími ekonomickými momenty ve formování československého hospodářství byla úspěšně provedená měnová reforma, nostrifikace a pozemková reforma. Hospodářský růst komplikovaly zejména národnostní spory, především s německými, polskými, maďarskými a ruskými menšinami v pohraničí. Po mírné poválečné krizi nastoupilo Československo řadu reforem, které umožnily úspěšný rozvoj hospodářství. Československo ve dvacátých letech 20. století disponovalo relativně silnou měnou, díky které se spolu s provedenými reformami, účelnou strukturou a produktivitou hospodářství podařilo dosáhnout v roce 1928 na desáté místo v žebříčku nejvýkonnějších ekonomik světa. Československo zabíralo v roce 1929 v těžbě uhlí 13 % z celoevropského úhrnu a 11,2 % světového úhrnu výroby. Ve výrobě železné rudy a oceli se jednalo 9,42 % evropského úhrnu a 4,41 % světového úhrnu. Významnou pozici mělo také ve výrobě řepného cukru, v níž zabíralo 15,2 % evropského úhrnu a 11,4 % světového úhrnu výroby.

Ekonomický rozvoj Československa zastavila až velká hospodářská krize počátkem třicátých let dvacátého století.

První světová válka byla celosvětovým konfliktem především díky zapojení až neuvěřitelného množství osob, kapitálu i zemí. Ekonomické dopady první světové války spočívají především v souběhu více různých potencionálně nebezpečných skutečností, které se po válce spojily. První světová válka vytvořila ohromné válečné výdaje pro zúčastněné země a zároveň tak způsobila přeskupení ekonomických sil ve světě. Země, které byly na hospodářském vrcholu, jako například Francie a Německo upadly do vážných hospodářských problémů. Velký rakousko-uherský stát byl rozdroben na menší části, které musely rozběhnout svou ekonomiku podle nových pravidel. A v neposlední řadě země, které nebyly nikterak výrazné, zažily díky válce a válečným výdajům ostatních zemí obrovský vzestup – Spojené státy americké a Japonsko. Dá se s nadsázkou říci, že první světová válka změnila hospodářské uspořádání celého světa a její důsledky je možné pozorovat ještě dnes.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Literární zdroje

1. DUŠEK, J. *Historie a organizace Evropské unie*. 2. vyd. České Budějovice : Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2011. 284 s. ISBN 978-80-86708-95-9.
2. DUŠEK, J. *Základy ekonomie*. 1. vyd. České Budějovice : Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2008. 256 s. ISBN 978-80-86708-58-4.
3. FERRO, M. *Dějiny Francie*. 1. vyd. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2006. 693 s. ISBN 80-7106-888-8.
4. GERŠLOVÁ, J., SEKANINA, M. *Teze k přednáškám předmětu Dějiny národního hospodářství*. 1. vyd. Ostrava : Technická univerzita Ostrava, 2002. 128 s. ISBN 80-248-0203-1.
5. GILBERT, M. *První světová válka – úplná historie*. 1. vyd. Praha : BB/art, 2005. 759 s. ISBN 80-7341-563-1.
6. *Historická statistická ročenka ČSSR*. 1. vyd. Praha : SNTL - Nakladatelství technické literatury, 1985. 910 s.
7. HONZÍK, M., HONZÍKOVÁ, H. *1914/1918 Léta zkázy a naděje*. 1. vyd. Praha : Panorama, 1984. 320 s.
8. KÁRNÍK, Z. *České země v éře První republiky (1918-1929)*. 2. vyd. Praha : LIBRI, 2005. 576 s. ISBN 80-7277-195-7.
9. KLEER, J. *Světové hospodářství*. 1. vyd. Praha : Svoboda, 1978. 420 s.
10. KLUSÁKOVÁ, Z. *Světová ekonomika*. 1. vyd. Praha : Svoboda, 1984. 382 s.
11. LACINA, V. *Formování československé ekonomiky 1918 – 1923*. 1. vyd. Praha : Academia, 1990. 252 s. ISBN 200-0199-9.
12. MANN, G. *Dějiny Německa 1919 – 1945*. 1. vyd. Praha : Fischer Taschenbuch Verlag GmbH, 1993. 248 s. ISBN 80-202-0441-5.
13. OLIVOVÁ, V. *Československé dějiny (1918 – 1945) I. část*. Praha : SPN, 1966. 232 s.
14. OLŠOVSKÝ, R., PRŮCHA, V., et al. *Přehled hospodářského vývoje Československa v letech 1918 – 1945*. 1. vyd. Praha : SNPL, 1961. 727 s.
15. PAVLÁT, V. *Světové hospodářství*. 1. vyd. Praha : Svoboda, 1970. 443 s.
16. PRŮCHA, V., et al. *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918-1992*. Brno : Nakladatelství Doplněk, 2004. 580 s. ISBN 80-7239-147-X.

17. *Statistická příručka republiky Československé. [Sv.] II.* Praha : Nákladem vlastním Bursík a Kohout, 1925. 656 s.
18. *Statistisches Handbuch des Königreiches Böhmen. 2.* Prag : Statistischen Landesbureau, 1913. 526 s.
19. STELLNER, F. *Hospodářské dějiny (16.-20. století).* 1. vyd. Praha : Vysoká škola ekonomická v Praze, 2006. 139 s. ISBN 80-245-1141-X.
20. STREISAND, J. *Německé dějiny.* 1. vyd. Praha : Svoboda, 1974. 353 s.
21. URBAN, O. *České a slovenské dějiny do roku 1918.* Praha : Svoboda, 1991. 267 s.
22. VESELÝ, Z. *Světová politika 20. století v dokumentech (1900-1945).* 1. vyd. Praha : VŠE, 2000. 324 s. ISBN 80-245-0033-7.
23. WANDYCZ, P. S. *Střední Evropa v dějinách : Cena svobody.* 1. vyd. Praha : Academia, 1998. 302 s. ISBN 80-200-0657-5.
24. WILLMOTT, H. P. *První světová válka.* Praha : Universum, 2005. 320 s. ISBN 80-242-1228-5.
25. ŽÍDEK, L. *Světové hospodářství.* 1. vyd. Brno : Masarykova univerzita, 2004. 205 s. ISBN 80-210-3407-6.

Elektronické zdroje

1. *Alois Rašín* [online]. Rašínova vysoká škola, 2011 [cit. 2012-01-05]. Dostupný z WWW: <<http://www.ravys.cz/o-skole/alois-rasin.html>>.
2. *Erster Weltkrieg : Frontverlauf 1914* [online]. Deutsches Historisches Museum : Lebendiges virtuelles Museum Online, 2010 [cit. 2011-12-27]. Dostupný z WWW: <<http://www.dhm.de/lemo/objekte/karten/1914/index.html>>.
3. DOMES, M. *Dějiny Francie : 1919–1939* [online]. 2008 [cit. 2011-12-27]. Dostupný z WWW: <<http://www.mravenec.cz/henry/File-hist/Francie-1pol20st.rtf>>.
4. FUROVÁ, L. *Hospodářská politika poválečné Francie* [online]. 2010 [cit. 2011-12-27]. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Ekonomicko-správní fakulta. Vedoucí práce Zdeněk Tomeš. Dostupný z WWW: <http://is.muni.cz/th/175001/es_m/>.
5. KARÁSEK, K. *Válečné miliardy* [online]. Praha : Jos. R. Vilímek, 2009 [cit. 2011-10-25]. Dostupný z WWW: <<http://www.securityprinting.org>>.
6. MAŘICA, J. *Německá zahraniční politika v druhé polovině dvacátých let, dvacátého století pohledem Československa* [online]. 2011 [cit. 2012-01-06].

Diplomová práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Vedoucí práce Libor Vykoupil. Dostupný z WWW: <<http://www.theses.cz/id/soeua5>>.

7. *Satyrische Evropa Karte : Weltkrieg 1914* [online]. 2008 [cit. 2012-01-05]. Dostupný z WWW: <<http://www.flickr.com/photos/bibliodyssey/2722421074/sizes/z/in/photostream>>.
8. VOLEK, S. *Hyperinflace v Německu 1923. Makroekonomika : Inflace* [online]. 2002 [cit. 2011-09-27]. Dostupný z WWW: <<http://www.penize.cz/inflace/15110-hyperinflace-v-nemecku-1923>>.
9. ZEMÁNEK, J. *Karel Engliš (1880 - 1961) : vůdčí osobnost československé finanční a měnové politiky 20. a 30. let* [online]. Euroekonom, 2004 [cit. 2012-01-05]. Dostupný z WWW: <<http://www.euroekonom.cz/osobnosti-clanky.php?type=jz-englis>>.
10. *Živnostenská banka v Praze* [online]. Praha : ČNB, 2012 [cit. 2012-01-05]. Dostupný z WWW: <http://www.cnb.cz/cs/o_cnb/archiv_cnb/fondy/zb.html>.

Legislativní dokumenty

1. Česko. Zákon č. 217/1921 Sb. Mírová smlouva. In *Sbírka zákonů, Česká republika*. 1921, částka 53. Dostupný z WWW: <http://portal.gov.cz/wps/portal/_s.155/701/.cmd/ad/.c/313/.ce/10821/.p/8411?PC_8411_1=217/1921&PC_8411_ps=10#10821>.

SEZNAM TABULEK

Tabulka č. 1: Podíl zemí na evropském a světovém obchodu v %.....	11
Tabulka č. 2: Zadluženost vlád v letech 1913 – 1916.....	20
Tabulka č. 3: Kurz amerického dolaru k německé marce v letech 1914-1923.....	28
Tabulka č. 4: Obyvatelstvo Českých zemí podle národů v letech 1921 a 1930.....	34
Tabulka č. 5: Zapsané peněžní hodnoty při měnové odluce r. 1919.....	37
Tabulka č. 6: Kurz československé koruny v New Yorku a Curychu 1921-1923..	41
Tabulka č. 7: Postavení Československa v Evropě u vybraných ukazatelů průmyslové výroby 1929.....	44

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha I: Ekonomické pojmy.....	56
Příloha II: Mírová smlouva – úvodní část.....	58
Příloha III: Ilustrativní obrázky.....	67
1. Mapa Evropy: frontová linie z roku 1914	
2. Satirická mapa Evropy z roku 1914	
3. Alois Rašín – 1. československý ministr financí	
4. Karel Engliš – ministr financí Československa ve dvacátých letech 20. století	
5. Akcie Živnostenské banky z roku 1933	
6. Dlužní úpis Živnostenské banky	
7. Titulní list statistické ročenky z roku 1913	
8. Přehled československého zahraničního obchodu v letech 1920-1922	
9. Výroba cukru ve světě v letech 1910-1912	
10. Přehled maloobchodních cen a indexů v letech 1914-1925	
11. Kurz československé koruny v letech 1922-1923	

PŘÍLOHY

Příloha I - Ekonomické pojmy⁶⁴

- Deflace – absolutní meziroční pokles cenové hladiny
- Devalvace měny – znehodnocení, úpadek kvalitní měny.
- Ekonomický růst – vyjadřuje změnu ekonomické síly a úrovně v poměru k jiné zemi nebo k minulému období. Jedním z ukazatelů je HNP
- Export – vývoz – soubor činností, které jsou spojeny s prodejem zboží a služeb do zahraničí.
- Fiskální politika
- HDP – hrubý domácí produkt – souhrn veškeré fiskální produkce zboží a služeb vyrobené v určité zemi během jednoho roku.
- Hospodářská politika – konkrétní jednání vlády a jejích orgánů, kterými jsou ovlivňovány ekonomické procesy v širokém národním měřítku.
- Hospodářská stabilita – je charakterizována především vnitřní a vnější ekonomickou rovnováhou. Tato rovnováha je podmíněna zejména cenovou stabilitou, vyrovnaností platební bilance a dostatečně vysokou zaměstnaností.
- HNP – hrubý národní produkt – celková hodnota statků a služeb vytvořená za určité období občany daného státu.
- Hyperinflace – extrémní inflace (více než 1000% - peníze jsou znehodnoceny, rozpadá se peněžní systém)
- Import – dovoz – zajišťuje pro tuzemskou ekonomiku suroviny, výrobky a služby, kterých je nedostatek a jsou potřebné pro uspokojování potřeb.
- Inflace – ekonomický jev, který označuje všeobecný růst cenové hladiny, neboli snížení kupní síly peněz. Mezi negativní důsledky inflace patří: klesá hodnota vkladů a půjček, nepříznivě ovlivňuje mzdy a platy, mění strukturu spotřeby, zvyšuje nejistotu, recesi.
- Makroekonomie – zkoumá ekonomiku jako celek (zkoumá HDP, hospodářský růst, inflaci, apod.).
- Mikroekonomie – zabývá se ekonomickým chováním jednotlivých subjektů – jednotlivců, domácností, firem, státu.
- Nabídka – množství zboží dodané výrobcem na trh za určitou cenu.

⁶⁴ DUŠEK, J. *Základy ekonomie*. České Budějovice, 2008, s. 12-258.

- Peníze – zvláštní statek, který zprostředkovává a usnadňuje výměnu ostatních statků.
- Poptávka – množství zboží, které kupující jsou ochotni koupit za určitou cenu.
- Recese – pokles reálného HDP, zahrnuje většinou pokles celkové ekonomické aktivity – zisky, investice, zaměstnanost.
- Reexport – nákup zboží v cizině a jeho prodej do třetí země.
- Trh – oblast ekonomiky, ve které dochází k výměně činností mezi jednotlivými subjekty prostřednictvím směny zboží. Směnu zprostředkovávají peníze.
- Úrok – výnos ze zapůjčené (uložené) částky.
- Zadluženost – závazky dané země, rozlišuje se hrubá a čistá zadluženost.

Příloha II - Mírová smlouva – úvodní část⁶⁵

217/1921 Sb.

Mírová smlouva

mezi mocnostmi spojenými i sdruženými a Německem a Protokol, podepsané ve Versailles dne 28. června 1919 Spojené státy americké, Říše Britská, Francie, Itálie a Japonsko, mocnosti, jež v této smlouvě jsou označovány jako čelné mocnosti spojené a sdružené;

Belgie, Bolivie, Brazílie, Čína, Kuba, Ecuador, Řecko, Guatemala, Haiti, Hedžáz, Honduras, Libérie, Nicaragua, Panama, Peru, Polsko, Portugalsko, Rumunsko, Stát Srbsko-Chorvatsko-Slovinský, Siam, Československo a Uruguay, tvořící s Čelnými mocnostmi svrchu uvedenými mocnosti spojené a sdružené, se strany jedné; a Německo se strany druhé; hledíce k tomu, že k žádosti císařské vlády německé bylo povoleno Čelnými mocnostmi spojenými a sdruženými dne 11. listopadu 1918 Německu příměří, aby s ním mohla býti uzavřena mírová smlouva; a hledíce k tomu, že mocnosti spojené a sdružené stejně jsou proniknuty snahou, aby ustoupila pevnému, spravedlivému a trvalému míru válka, do níž byly postupně přímo nebo nepřímo zapleteny, a která vznikla tím, že Rakousko-Uhersko vypovědělo dne 28. července 1914 válku Srbsku, že Německo vypovědělo dne 1. srpna 1914 válku Rusku a dne 3. srpna 1914 Francii, i že vniklo do Belgie:

k tomu cíli Vysoké smluvní strany, zastoupené takto:

Dobou, kdy tato smlouva nabude působnosti, skončí se stav válečný. Od téže chvíle a s výhradou ustanovení této smlouvy nastanou opět oficiální styky mocností spojených a sdružených s Německem a kterýmkoli státem německým.

Část I.

Úmluva o společnosti národů.

Vysoké smluvní strany, uznávajíce, že k rozvoji součinnosti mezi národy a k tomu, aby se jim zaručil mír a bezpečnost, je dlužno přijmouti jisté závazky, že se neuchýlí k válce, udržovati veřejně vztahy mezinárodní, založené na spravedlnosti a čestnosti, zachovávatí přísně předpisy mezinárodního práva, uznávané od nynějška za závazné normy jednání vlád, dbáti spravedlnosti a svědomitě zachovávatí všechny smluvní závazky uložené smlouvami ve vzájemných stycích organisovaných národů, přijímají tuto úmluvu, jíž se zakládá Společnost národů.

Čl.1.

Zakládajícími členy Společnosti národů jsou ony signatární mocnosti, jejichž jména jsou uvedena v příloze k této úmluvě, jakož i státy rovněž jmenované v příloze, přistoupí-li k této úmluvě bez výhrady prohlášením, jež učiní úřadu tajemnickému do dvou měsíců od doby, kdy tato úmluva nabude působnosti, a jež bude oznámeno ostatním členům Společnosti.

Každý ze států, dominií a kolonií, jež si svobodně vládnou a které nejsou uvedeny v příloze, mohou se státi členy Společnosti, bude-li jejich přijetí usneseno dvěma třetinami Shromáždění, předpokládaje, že poskytnou účinné záruky svého upřímného úmyslu zachovávatí své mezinárodní závazky a že přijmou Společností předepsanou úpravu svých branných sil a své výzbroje vojenské, námořní a vzduchoplanecké.

⁶⁵ Česko. Zákon č. 217/1921 Sb. Mírová smlouva. In *Sbírka zákonů, Česká republika*. 1921. Dostupný z WWW: <http://portal.gov.cz/wps/portal/_s.155/701/.cmd/ad/.c/313/.ce/10821/.p/8411?PC_8411_l=217/1921&PC_8411_ps=10#10821>.

Každý člen Společnosti může dvě léta po předchozím oznámení vystoupiti ze Společnosti pod podmínkou, že splní do té doby všechny své mezinárodní závazky, počítaje k nim i závazky plynoucí z této úmluvy.

Čl.2.

Činnost Společnosti, jak jest vymezena v této úmluvě, provádí se prostřednictvím Shromáždění a Rady, podporované stálým úřadem tajemnickým.

Čl.3.

Shromáždění skládá se ze zástupců členů Společnosti.

Schází se v ustanovených obdobích a mimo to, kdykoliv toho vyžadují poměry, v sídle Společnosti neb na kterémkoli jiném místě, jež by bylo určeno.

Shromáždění nalézá o všech otázkách, které spadají do oboru působnosti Společnosti nebo které se dotýkají světového míru.

Ve schůzích Shromáždění má každý člen Společnosti po hlasu a nesmí míti více než tři zástupce.

Čl.4.

Rada se skládá ze zástupců Čelných mocností spojených a sdružených a ze zástupců čtyř dalších členů Společnosti. Tyto čtyři členy Společnosti vyvolí Shromáždění svobodně v obdobích, jež uzná za vhodná. Dokud členové nebudou Shromážděním vyvoleni, jsou členy Rady zástupcové Belgie, Brasilie, Španělska a Řecka.

Se schválením většiny Shromáždění může Rada určití další členy Společnosti, kteří mají nadále býti v Radě trvale zastoupeni. S tímž schválením může zvýšit počet těch členů Společnosti, kteří mají býti vyvoleni Shromážděním, aby byli zastoupeni v Radě.

Rada se schází, kdykoli toho vyžadují poměry, nejméně jednou ročně v sídle Společnosti neb na kterémkoli jiném místě, jež by bylo určeno.

Rada nalézá o všech otázkách spadajících do oboru působnosti Společnosti neb dotýkajících se světového míru. Každý člen Společnosti, který není zastoupen v Radě, bude vyzván, aby vyslal zástupce, který by zasedal jako člen ve schůzích Rady, kdykoli se projednávají otázky dotýkající se zvláště jeho zájmů. Ve schůzích Rady má každý člen v ní zastoupený po hlasu a nesmí míti více než jednoho zástupce.

Čl.5.

Není-li výslovně určeno jinak v této úmluvě nebo v ustanoveních této smlouvy vyžaduje se k usnesení schůze Shromáždění nebo Rady souhlasu všech členů Společnosti ve schůzi zastoupených.

Věci týkající se jednacího řádu, které se vyskytnou ve schůzích Shromáždění nebo Rady, počítaje k nim i určení komisí pověřených šetřením o zvláštních věcech, upravuje si Shromáždění neb Rada a rozhoduje se o nich většinou členů Společnosti ve schůzi zastoupených.

První schůzi Shromáždění a první schůzi Rady svolá prezident Spojených států amerických.

Čl.6.

V sídle Společnosti se zřídí stálý úřad tajemnický. Skládá se z generálního tajemníka a z potřebného počtu tajemníků i personálu.

První generální tajemník je jmenován v příloze. Napříště jmenuje generálního tajemníka Rada se schválením většiny Shromáždění. Tajemníky a personál tajemnického úřadu jmenuje generální tajemník se schválením Rady. Generální tajemník Společnosti jest mocí svého úřadu generálním tajemníkem Shromáždění a Rady. Náklady tajemnického

úřadu nesou členové Společnosti podle klíče stanoveného pro mezinárodní kancelář Světového spolku poštovního.

Čl.7.

Sídlem Společnosti je Ženeva. Rada se může kdykoliv usnésti, že je překládá jinam. Všechny funkce ve Společnosti neb v úřadech s ní souvisících, počítaje k nim i úřad tajemnický, jsou stejně přístupny mužům i ženám. Zástupci členů Společnosti a jejich úředníci požívají při vykonávání svých funkcí diplomatických výsad a nedotknutelnosti. Budovy a pozemky zabrané Společností, jejími úřady a schůzemi jsou nedotknutelné.

Čl.8.

Členové Společnosti uznávají, že udržování míru vyžaduje omezení státního zbrojení na nejmenší míru, jež stačí k bezpečnosti státu a k provedení mezinárodních závazků uložených společným postupem.

Rada připraví programy tohoto omezení, přihlížejíc k zeměpisné poloze a zvláštním poměrům každého státu, aby je jednotlivé vlády uvážily a o nich rozhodly. Tyto programy mají býti přezkoumávány, a je-li třeba, revidovány nejméně každých deset let. Až jednotlivé vlády tyto programy schválí, nesmí býti míra zbrojení v nich stanovená překročena bez souhlasu Rady.

Uznávajíce, že soukromá tovární výroba střeliva a válečného materiálu budí závažné námitky, pověřují členové Společnosti Radu, aby navrhla opatření vhodná k tomu, aby se čelilo zlým účinkům výroby tohoto způsobu, přihlížejíc k potřebám členů Společnosti, kteří nemohou továrním způsobem vyráběti střelivo a válečný materiál, jehož potřebují ke své bezpečnosti.

Členové Společnosti se zavazují, že si vzájemně budou oznamovati způsobem nejpřírodnějším a nejúplnějším všechny údaje o míře a rozvrhu svého zbrojení, o svých programech vojenských, námořních a vzduchoplaveckých a o poměrech v oněch odvětvích svého průmyslu, jichž lze užiti k účelům válečným.

Čl.9.

Utvoří se stálá komise, jež by podávala Radě svá dobrá zdání o tom, jak provéstí předpisy článku 1 a 8, a vůbec o otázkách vojenských, námořních a vzduchoplaveckých.

Čl.10.

Členové Společnosti se zavazují, že budou šetřiti a hájiti nynější územní celistvosti a politické nezávislosti všech členů Společnosti proti každému vnějšimu útoku. Při útoku, hrozbě neb nebezpečí útoku navrhne Rada prostředky, jak zabezpečiti provedení tohoto závazku.

Čl.11.

Prohlašuje se výslovně, že každá válka nebo hrozba válkou, ať postihuje přímo či se nepřímo dotýká některého člena Společnosti, dotýká se zájmů celé Společnosti, jejíž povinností jest, aby učinila opatření vhodná k tomu, aby se mír mezi národy účinně uchránil. V takovém případě generální tajemník svolá bez průtahů Radu k žádosti kteréhokoliv člena Společnosti.

Rovněž se prohlašuje, že každý člen Společnosti má právo, aby přátelsky upozornil Shromáždění nebo Radu na jakoukoliv okolnost, jež se dotýká mezinárodních vztahů a jež tím hrozí zkaliti mezi národy mír nebo dobrou shodu, na níž mír závisí.

Čl.12.

Členové Společnosti jsou zajedno v tom, že, vyskytne-li se mezi nimi spor, který by mohl vésti k roztržce, předloží věc buď řízení rozhodčímu, nebo Radě k přezkoumání. Jsou dále zajedno v tom, že se v žádném případě neuchýlí k válce dříve, než uplynou tři měsíce od rozsudku rozhodčích neb od zprávy Rady. Ve všech případech, kterých se týká tento článek, musí býti rozsudek rozhodčích vydán v přiměřené lhůtě a zpráva Rady musí býti pořízena do šesti měsíců ode dne, kdy na ni spor byl vznesen.

Čl.13.

Členové Společnosti jsou zajedno v tom, že, vyskytne-li se mezi nimi spor hodící se podle jejich mínění k rozsouzení rozhodčími, a nemůže-li tento spor býti uspokojivě řešen cestou diplomatickou, předloží celou spornou věc rozhodčímu řízení.

Za případy toho druhu, jež se obecně hodí k rozsuzování řízením rozhodčím, prohlašují se spory o výklad některé smlouvy, o všelikých otázkách práva mezinárodního, o tom, je-li dána skutečnost, která, jsouc prokázána, by zakládala porušení mezinárodního závazku, neb o rozsah a povahu náhrady, již jest dáti za takové porušení.

Rozhodčím soudem, před nějž věc přísluší, jest soud, na kterém se strany dohodnou, nebo soud, který byl smluven dřívějšími jejich úmluvami.

Členové Společnosti se zavazují, že poctivě dostojí vynesným rozsudkům a že se neuchýlí k válce proti žádnému členu Společnosti, který se jim podvolí. Nevykoná-li se rozsudek, navrhne Rada opatření, která by mu dodala účinnosti.

Čl.14.

Rada se pověřuje úkolem, aby připravila návrh Stálého mezinárodního soudního dvora a aby jej předložila členům Společnosti. Tento soudní dvůr bude nalézati o všech sporech rázu mezinárodního, jež strany naň vznesou. Bude též podávati dobrá zdání o sporech neb otázkách, jež naň vznese Rada nebo Shromáždění.

Čl.15.

Vyskytne-li se mezi členy Společnosti spor, který by mohl vésti k roztržce, a nepodléhá-li tento spor řízení rozhodčímu po rozumu čl. 13, jsou členové Společnosti zajedno v tom, že jej předloží Radě. K tomu stačí, aby kterákoli strana uvědomila o sporu generálního tajemníka, jenž učiní všechna opatření nutná k úplnému vyšetření a prozkoumání sporné věci.

K tomu cíli mu strany dodají co možno nejdříve vylíčení předmětu sporu se všemi závažnými skutečnostmi a písemnými doklady a Rada může ihned naříditi jejich uveřejnění.

Rada se přičiní, aby bezpečně dosáhla narovnání sporu. Zdaří-li se jí to, uveřejní, pokud to uzná za vhodné, zprávu, v které uvede skutečnosti, výklady k nim se vztahující a podmínky narovnání. Nepodaří-li se spor urovnati, Rada pořídí a uveřejní referát usnesený buď jednomyslně nebo většinou hlasů, v kterém uvede ve známost okolnosti sporu a řešení, jež doporučuje jako nejslušnější a nejprůměřenější v této věci.

Každý člen Společnosti zastoupený v Radě může rovněž uveřejniti výklad sporné věci a své vlastní závěry.

Byl-li referát Rady - nepřihlížejíc k hlasům zástupců sporných stran - usnesen jednomyslně, zavazují se členové Společnosti, že se neuchýlí k válce proti žádné sporné straně, která by se podvolila závěrům, k nimž dospěl referát. Nezdaří-li se Radě, aby byl její referát přijat všemi členy mimo sporné strany, vyhrazují si členové Společnosti právo jednati tak, jak uznají za nutno k zachování práva a spravedlnosti. Tvrdí-li některá strana a uzná-li Rada, že se spor týká otázky, kterou mezinárodní právo přenechává výhradně její pravomoci, zjistí to Rada ve svém referátě, aniž dá pokyny o jeho řešení.

Rada může v případech, na které se vztahuje tento článek, spor předložit Shromáždění. Spor musí být vznesen na Shromáždění, žádá-li o to některá strana; tato žádost musí být podána do čtrnácti dnů od okamžiku, kdy byl spor předložen Radě.

Ve všech případech vznesených na Shromáždění platí o jednání a pravomoci Shromáždění ustanovení tohoto článku a článku 12, upravující jednání a pravomoc Rady. Rozumí se, že referát podaný Shromážděním za souhlasu zástupců členů Společnosti, kteří jsou zastoupeni v Radě, a většiny ostatních členů Společnosti, nepřihlížeje v žádném případě k zástupcům sporných stran, má stejný účinek jako referát přijatý všemi členy Rady mimo zástupce sporných stran.

Čl.16.

Uchýlí-li se některý člen Společnosti k válce, nedbaje závazků, které na se vzal podle článku 12, 13 nebo 15, má se ipso facto za to, jako by se byl dopustil válečného činu proti všem ostatním členům Společnosti. Tito členové se zavazují, že s ním přeruší ihned všechny vztahy obchodní nebo finanční, že zakáží všechny vztahy mezi svými příslušníky a příslušníky státu, který porušil úmluvu, a že zastaví všechny finanční, obchodní nebo osobní styky mezi příslušníky provinilého státu a příslušníky kteréhokoli jiného státu, ať členem Společnosti je či není.

V tomto případě jest povinností Rady, aby doporučila jednotlivým vládám, o něž jde, stav vojenských, námořních a vzduchoplaveckých sil, jimiž každý z členů Společnosti přispěje k branné moci určené k tomu, aby vynutily plnění závazků ze Společnosti plynoucích.

Členové Společnosti jsou mimo to zajedno v tom, že si vzájemně poskytnou pomoc při provádění hospodářských a finančních opatření, která by bylo učiniti ve smyslu tohoto článku tak, aby snížili na nejmenší míru ztráty a závady, jež by z nich vyplynuly. Rovněž si vzájemně poskytnou pomoc, aby odolali zvláštním opatřením, která by proti některému z nich učinil stát porušivší úmluvu. Učiní nutná opatření, aby usnadnili skrze své území průchod válečným silám kteréhokoli člena Společnosti, který se účastní společného podniku, aby byla zjednána platnost závazkům ze Společnosti plynoucím.

Člen, který se dopustí porušení některého závazku vyplývajícího z této úmluvy, může být vyloučen ze Společnosti usnesením všech ostatních členů, kteří jsou zastoupeni v Radě.

Čl.17.

Při sporu mezi dvěma státy, z nichž jen jeden je členem Společnosti, nebo mezi státy, z nichž žádný není jejím členem, budou stát nebo státy mimo Společnost jsoucí vyzvány, aby za účelem vyřízení sporu na sebe vzaly povinnosti uložené členům, za podmínek, které Rada uzná za spravedlivé. Vyhovějí-li tomuto vyzvání, platí o nich články 12 až 16 s výhradou změn, jež Rada uzná za nutné. Po vydání této výzvy zahájí Rada ihned šetření o okolnostech sporu a doporučí taková opatření, jaká uzná za nejlepší a v daném případě za nejúčinnější.

Jestliže vyzvaný stát odepře vzítí na sebe za účelem řešení sporu povinnosti člena Společnosti a uchýlí se k válce proti některému členu Společnosti, lze použití proti němu předpisů článku 16.

Odeprou-li obě vyzvané strany vzítí na sebe za účelem řešení sporu povinnosti člena Společnosti, může Rada učiniti jakékoli opatření a dáti jakékoli pokyny způsobilé k tomu, aby se zabránilo nepřátelským činům a aby se dosáhlo rozřešení rozepře.

Čl.18.

Všechny mezinárodní smlouvy a závazky, které přístě budou sjednány členem Společnosti, musí být ihned zapsány úřadem tajemnickým a jím uveřejněny co možno

nejdříve. Žádná z těchto mezinárodních smluv nebo závazků nebude závazná, dokud nebude zapsána.

Čl.19.

Shromáždění může čas od času vyzvat členy Společnosti, aby znovu přezkoumali smlouvy, které se staly nepoužitelnými, a mezinárodní poměry, jejichž další trvání by mohlo ohrozit světový mír.

Čl.20.

Členové Společnosti uznávají, každý, pokud oň jde, že tato úmluva ruší všechny závazky a dohody mezi nimi neslučitelné s jejím zněním a zavazují se slavnostně, že příště neuzavrou podobných smluv. Vzal-li člen dříve, než vstoupil do Společnosti, na sebe závazky neslučitelné se zněním této úmluvy, jest jeho povinností bez odkladu podniknouti kroky, aby se z těchto závazků vymanil.

Čl.21.

Mezinárodní závazky, jako smlouvy o rozhodčích, a dohody určitých oblastí, jako doktrina Monroeova, které zabezpečují udržování míru, nepokládají se za neslučitelné s kterýmkoli ustanovením této úmluvy.

Čl.22.

Následujících zásad se použije o koloniích a územích, jež následkem této války přestaly býti pod svrchovaností států, které je doposud spravovaly, a jsou obydleny národními kmeny neschopnými dosud, aby se samy ovládaly za zvlášť obtížných poměrů dnešního světa. Blaho a rozvoj těchto národů jsou posvátným posláním civilisace a proto musí býti do této úmluvy vtěleny záruky zabezpečující splnění tohoto poslání.

Nejlepším způsobem praktického uskutečnění této zásady jest svěření poručenství nad těmito národními kmeny státům pokročilým, které jsou podle svých prostředků, svých zkušeností a své zeměpisné polohy nejlépe s to, aby na sebe vzaly tuto odpovědnost, a které jsou ochotny ji na sebe vzít; budou vykonávat toto poručenství jako mandatáři a jménem Společnosti.

Ráz mandátu musí býti rozličný podle stupně vývoje národního kmene, podle zeměpisné polohy území, jeho hospodářských podmínek a všech ostatních obdobných okolností.

Určité společenské celky, jež kdysi náležely k říši ottomanské, dosáhly takového stupně vývoje, že jejich ustavení v nezávislé státy může býti prozatím uznáno s podmínkou, že rada a pomoc mandatářova budou státi po boku jejich správě do té doby, než budou s to, aby se řídily samy. Přání těchto společenských celků dlužno především vzít v úvahu při výběru mandatářů. Stupeň rozvoje, jehož dosáhly jiné národní kmeny, zvláště středoafriické, vyžaduje toho, aby tam mandatář převzal správu území za podmínek, které by, bráníce nepřístojnostem, jako obchodu s otroky,

obchodu se zbraněmi a alkoholem, zaručovaly svobodu svědomí a náboženství bez jakýchkoli omezení mimo ta, jichž vyžaduje udržení veřejného pořádku a dobrých mravů, které by dále zabraňovaly zřizování pevností neb vojenské nebo námořní základny a poskytování domorodcům vojenský výcvik, leda pro službu bezpečnostní a obranu území, a které by konečně zabezpečovaly také ostatním členům Společnosti stejné podmínky směny a obchodu. Konečně jsou území, jako jihozápadní Afrika a některé ostrovy jižního Tichomoří, jež, jsouce řídko obydleny, malého rozsahu, vzdáleny od ústředí vzdělanosti, nebo souvisíce s územím mandatářovým, nebo pro jiné okolnosti mohou nejlépe býti spravovány podle zákonů mandatářových jako nerozlučná součást jeho území, s výhradami záruk nahoře uvedených v zájmu domorodého obyvatelstva.

Ve všech případech mandátu má mandatář podávat Radě výroční zprávu o území jemu svěřeném.

Rozsah pravomoci, dozoru neb správy, jež má mandatář vykonávat, bude výslovně vymezen v každém jednotlivém případě Radou, leda že by se dříve členové Společnosti o tom dohodli mezi sebou.

Stálá komise bude pověřena tím, aby přijímala a zkoumala výroční zprávy mandatářů a aby podávala Radě svá dobrá zdání o otázkách týkajících se provádění mandátu.

Čl.23.

S výhradou ustanovení mezinárodních konvencí nyní platných, nebo které budou uzavřeny příště, a ve shodě s nimi členové Společnosti:

- a) vynasnaží se zabezpečiti a zachovávat slušné a lidské podmínky pracovní pro muže, ženy a děti na vlastním území i v zemích, s kterými jsou v obchodních a průmyslových stycích, a k tomu cílí zřizovati a udržovati potřebné mezinárodní organisace;
- b) zavazují se, že zajistí slušné nakládání s domorodým obyvatelstvem v územích podřízených jejich správě;
- c) pověřují Společnost obecným dohledem nad úmluvami o obchodu s ženami a dětmi i o obchodu s opiem a jinými škodlivými látkami;
- d) pověřují Společnost obecným dohledem nad obchodem se zbraněmi a střelivem se zeměmi, v kterých je dohled nad tímto obchodem nezbytný ve společném zájmu;
- e) učiní nutná opatření, aby zabezpečili jistotu a zachování svobody styku a průvozu, jakož i slušné nakládání s obchodem provozovaným od kteréhokoli člena Společnosti, při čemž jest ovšem míti zřetel ke zvláštním potřebám krajin zpustošených za války 1914-18;
- f) vynasnaží se učiniti mezinárodní opatření, aby nemocem bylo předem, bráněno a proti nim bojováno.

Čl.24.

Všechny mezinárodní úřady, které byly zřízeny dřívějšími kolektivními smlouvami, budou, předpokládaje souhlas stran, postaveny pod pravomoc Společnosti. Všechny takovéto mezinárodní úřady a všechny komise pro úpravu věcí mezinárodního zájmu, jež budou příště zřízeny, budou postaveny pod pravomoc Společnosti.

Ve všech věcech mezinárodního zájmu, které jsou upraveny obecnými konvencemi, které však nejsou svěřeny mezinárodní komisi nebo úřadu, má tajemnický úřad Společnosti, žádají-li strany o to a přivolí-li Rada, shromažďovati a udíleti potřebné informace i poskytovat potřebnou nebo žádoucí pomoc. Rada může pojmouti do nákladů tajemnického úřadu náklady všech úřadů neb komisí postavených pod pravomoc Společnosti.

Čl.25.

Členové Společnosti se zavazují, že budou povzbuzovati a podporovati zřizování a součinnost národních dobrovolných organisací Červeného kříže, náležitě povolených, jejichž úkolem je zlepšovati zdravotní stav, předcházeti nemoci a mírniti utrpení na světě.

Čl.26.

Změny této úmluvy nabývají působnosti, jakmile budou ratifikovány oněmi členy Společnosti, jejichž zástupcové tvoří Radu, a většinou těch členů, jejichž zástupcové skládají Shromáždění.

Každý člen Společnosti má právo, aby odmítl přijmouti takovouto změnu této úmluvy, ale přestává v takovém případě býti členem Společnosti.

Příloha Mírové smlouvy

I.

Zakládající členové Společnosti národů, kteří podepsali mírovou smlouvu.

Spojené státy americké	Haiti.
Belgie.	Hedžáz.
Bolivie.	Honduras.
Brasílie.	Italie.
Říše britská.	Japonsko.
Kanada.	Liberia.
Australie.	Nicaragua.
Jižní Afrika.	Panama.
Nový Zéland.	Peru.
Indie.	Polsko.
Čína.	Portugalsko.
Kuba.	Rumunsko.
Ecuador.	Stát srbsko-chorvatsko-slovinský.
Francie.	Siam.
Řecko.	Československo.
Guatemala.	Uruguay.

Státy pozvané, aby přistoupily k úmluvě.

Argentina.	Paraguay.
Chile.	Nizozemí.
Columbie.	Persie.
Dánsko.	Salvador.
Španělsko.	Švédsko.
Norsko.	Švýcarský.
	Venezuela.

II.

První generální tajemník Společnosti národů: Ctihodný Sir James Eric Drummond, K. C. M. G., C. B.

Část II.

Hranice Německa.

Čl. 27.

Německé hranice budou stanoveny takto:

1. S Belgií: Od bodu společného třem hranicím, belgické, nizozemské a německé, směrem jižním: severovýchodní hranice bývalého území neutrálního Moresnetu, pak východní hranice kraje eupenského, pak hranice mezi Belgií a krajem a Montjoie, pak severovýchodní a východní hranice kraje Malmédy až k jejímu styčnému bodu s hranicí lucemburskou.
2. S Lucemburskem: Hranice z 3. srpna 1914 až k jejímu spojení s francouzskou hranicí z 18. července 1870.
3. S Francií: Hranice z 18. července 1870 od Lucemburska až k Švýcarsku s výhradou ustanovení článku 48 Oddílu IV (Pánev Saarská), Části III.
4. Se Švýcarskem: Hranice nynější.
5. S Rakouskem: Hranice z 3. srpna 1914 od Švýcarska až k Československu, níže vymezenému.
6. S Československem: Hranice z 3. srpna 1914 mezi Německem a Rakouskem od svého styčného bodu s bývalou správní hranicí, oddělující Čechy a Horní Rakousy, až k severnímu bodu výběžku bývalého rakouského Slezska, ležícímu asi 8 km východně od Prudníku (Neustadt).

7. S Polskem: Od bodu právě určeného až k bodu, který se určí na místě samém asi 2 km východně od Lorzendorfu: hranice, jaká bude stanovena podle čl. 88 této smlouvy; odtud k severu až k bodu, kde správní hranice Poznaňska protíná řeku Barycz (Bartsch): čára, jež se určí na místě samém, ponechávající Polsku místa: Skorýšov, Reichthal, Trubačov, Kunčice, Slezov, Velké Kozlí, Hněvošice, Rybín, Kníž. Nivky, Pavlov, Čechy, Konrádov, Jánovo, Modzenovo, Bohdej (Skorischau, Reichthal, Trembatschau, Kunzendorf, Schleise, Gross-Kosel, Schreibersdorf, Rippin, Fürstlich-Niefken, Pawelau, Tscheschen, Konradau, Johannisdorf, Modzenowo, Bogdaj) a Německu místa: Lorzendorf, Koulovice, Gluch, Dalbersdorf, Resevce, Stradom, Modzanovo, Krašen, Mezibor, Domaslovice, Vedlovice, České Hamry (Lorzendorf, Kaulwitz, Glausche, Dalbersdorf, Reesewitz, Stradam, Gross-Wartenberg, Kraschen, Neu-Mittelwalde, Domaslawitz, Wedelsdorf, Tschechen-Hammer); odtud k severozápadu správní hranice Poznaňska až k bodu, kde protíná železnici Rawicz-Wasocz (Rawitsch-Herrnstadt); odtud až k bodu, kde správní hranice Poznaňska protíná silnici Rydzyna-Černina (Reisen-Tschirnau): čára, jež se určí na místě samém, jdoucí na západ od Třebuze a Jablonné (Triebusch a Gabel) a na východ od Zátorovic (Saborwitz); odtud správní hranice Poznaňska až k jejímu styčnému bodu s východní správní hranicí kraje (Kreis) wschowského (Fraustadt); odtud k severozápadu až k bodu, který se zvolí na silnici mezi místy Kargowa a Kopanica (Unruhstadt a Kopnitz): čára, která se určí na místě samém, jdoucí na západ od míst: Debowa Leka, Brenno, Wieliň, Kaszczor, Klebel (Geyersdorf, Brenno, Fehlen, Altkloster, Klebel), a na východ od míst: Olbrachcice, Bukowe, Lgiň, Wijewo, Lupice, Swiete (Ulbersdorf, Buchwald, Ilgen, Weine, Lupitze, Schwenten); odtud k severu až k nejsevernějšímu bodu Chlopského jezera: čára, která se určí na místě samém, podél střední čáry jezer; avšak město a stanice Zbaszyň (Bentschen), (čítaje v to spojkou drah Świebodzin-Zbaszyň a Cylichów-Zbaszyň [Schwiebus-Bentschen a Züllichau-Bentschen] zůstanou na území polském; odtud k severovýchodu až ke styčnému bodu krajů (Kreise) skwirzyňského, miedzychodského a miedzyrzeczkého (Schwerin, Birnbaum a Meseritz); čára, která se určí na místě samém, jdoucí na východ od Pszczewa (Betsche); odtud k severu hranice dělicí kraje (Kreise) skwirzyňský a miedzychodský, pak k východu severní hranice Poznaňska až k bodu, kde tato hranice protíná řeku Noteč (Netze); odtud proti proudu až k jejímu stoku s Gildou (Küddow): tok Noteče; odtud proti proudu až k bodu, který se zvolí asi 6 km na jihovýchod od Pily (Schneidemhl): tok Gildy (Küddow); odtud k severovýchodu až k nejjižnějšímu hrotu prohybu utvořeného severní hranicí Poznaňska asi 5 km na západ od Stahren: čára, která se určí na místě samém a ponechává v této krajině železnici Pila-Chojnice (Schneidemühl-Konitz) úplně na území německém; odtud k severovýchodu hranice Poznaňska až k vrcholu výběžku, jež hranice ta tvoří asi 15 km na východ od Zlotowa (Flatow): odtud k severovýchodu až k bodu, kde se řeka Kamionka setkává s jižní hranicí kraje (Kreis) chojnického asi 3 km na severovýchod od Gronowa (Grunau).

Příloha III – Ilustrativní obrázky

Obrázek č. 1: Mapa Evropy: frontová linie z roku 1914⁶⁶

Obrázek č. 2: Satirická mapa Evropy z roku 1914⁶⁷

⁶⁶ *Erster Weltkrieg : Frontverlauf 1914* [online]. Deutsches Historisches Museum : Lebendigen virtuelles Museum Online, 2010 [cit. 2011-12-27]. Dostupný z WWW: <<http://www.dhm.de/lemo/objekte/karten/1914/index.html>>.

⁶⁷ *Satyrische Evropa Karte : Weltkrieg 1914* [online]. 2008 [cit. 2012-01-05]. Dostupný z WWW: <<http://www.flickr.com/photos/bibliodysey/2722421074/sizes/z/in/photostream/>>.

Obrázek č. 3: Alois Rašín – 1. československý ministr financí⁶⁸

Obrázek č. 4: Karel Engliš – ministr financí Československa ve dvacátých letech 20. století⁶⁹

⁶⁸ *Alois Rašín* [online]. Rašínova vysoká škola, 2011 [cit. 2012-01-05]. Dostupný z WWW: <<http://www.ravys.cz/o-skole/alois-rasin.html>>.

⁶⁹ ZEMÁNEK, J. *Karel Engliš (1880 - 1961) : vůdčí osobnost československé finanční a měnové politiky 20. a 30. let* [online]. Euroekonom, 2004 [cit. 2012-01-05]. Dostupný z WWW: <<http://www.euroekonom.cz/osobnosti-clanky.php?type=jz-englis>>.

Obrázek č. 5: Akcie Živnostenské banky z roku 1933⁷⁰

Akcie Živnostenské banky z roku 1933

Obrázek č. 6: Dlužní úpis Živnostenské banky⁷¹

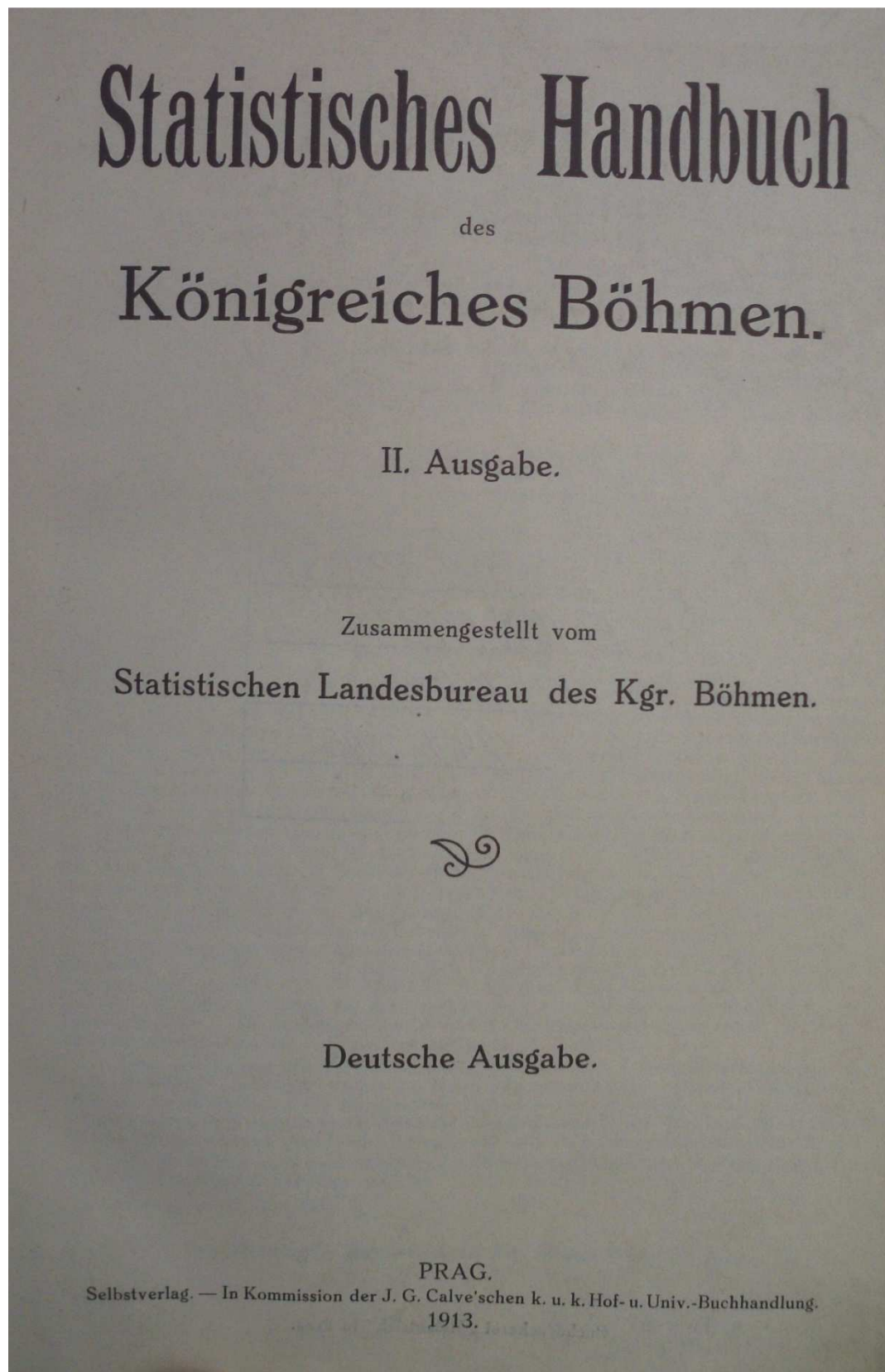

4 1/2% bankovní dlužní Živnostenské banky

⁷⁰ Živnostenská banka v Praze [online]. Praha : ČNB, 2012 [cit. 2012-01-05]. Dostupný z WWW: <http://www.cnb.cz/cs/o_cnb/archiv_cnb/fondy/zb.html>.

⁷¹ Živnostenská banka v Praze [online]. Praha : ČNB, 2012 [cit. 2012-01-05]. Dostupný z WWW: <http://www.cnb.cz/cs/o_cnb/archiv_cnb/fondy/zb.html>.

Obrázek č. 7: Titulní list statistické ročenky z roku 1913⁷²

⁷² *Statistisches Handbuch des Königreiches Böhmen*. 2. Prag, 1913.

Obrázek č. 8: Přehled československého zahraničního obchodu v letech 1920-1922⁷³

V 2. Přehled zahraničního obchodu (dovoz do volného oběhu a vývoz z volného oběhu) republiky Československé v letech 1920—1922 podle dopravních cest.
(Pramen: Šetření Státního úřadu statistického. Viz též Československou statistiku svazek 13.)

Dopravní cesta, metr. centy (q), kusy	1920				1921				1922			
	Dovoz	v %	Vývoz	v %	Dovoz	v %	Vývoz	v %	Dovoz	v %	Vývoz	v %
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
I. Poštou:												
Centy	32,614,029	83,41	60,155,310	87,15	34,615,227	86,73	89,693,961	92,06	29,793,723	93,28	87,581,828	92,28
Kusy	254,438	99,47	2,581,814	97,54	335,564	99,28	4,218,567	97,99	787,622	99,85	4,114,812	99,89
II. Pravidl:												
1. Labe:												
Centy	5,906,406	15,10	7,838,943	11,36	4,422,844	11,08	6,690,620	6,87	1,920,473	6,01	5,595,435	5,90
Kusy	460	0,18	52,548	1,99	833	0,25	55,857	1,30	7	0,00	—	—
2. Dunaj:												
Centy	581,125	1,49	1,027,956	1,49	873,672	2,19	731,680	0,75	227,954	0,71	711,507	0,73
Kusy	904	0,35	12,506	0,47	1,587	0,47	30,704	0,71	1,165	0,15	4,714	0,21
3. Tisa:												
Centy	—	—	—	—	—	—	311,093	0,32	—	—	1,013,855	1,07
Kusy	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
úhrn—3:												
Centy	6,487,531	16,59	8,866,899	12,85	5,296,516	13,27	7,733,393	7,94	2,148,427	6,72	7,320,797	7,72
Kusy	1,364	0,53	65,054	2,46	2,420	0,72	86,555	2,01	1,172	0,15	4,714	0,21

Obrázek č. 9: Výroba cukru ve světě v letech 1910-1912⁷⁴

IX. 15. Výroba cukru surového a třtinového v různých zemích r. 1910/11 a 1911/12.
(Pramen: Österr. Stat. Handbuch 1912.)

Z e m ě	V tisících q		Z e m ě	V tisících q	
	1910/11	1911/12		1910/11	1911/12
1	2	3	1	2	3
Republika Československá ¹⁾	12,470	8,066	Spojené Státy ²⁾	32,922	38,054
Bývalé Rakousko	11,512	7,073	Argentina	1,488	1,801
Bývalé Uhry	3,418	4,198	Brasílie	2,870	2,350
Německo	25,482	14,803	Britská záp. Indie a Guyana	2,244	1,933
Rusko	18,934	22,482	Mexiko	1,616	1,550
Švédsko	1,739	1,253	Peru	1,500	³⁾ 1,400
Nizozemí	1,995	2,632	Britská Indie	22,621	23,904
Dánsko	1,005	1,143	Java	14,666	—
Belgie	2,803	2,424	Japonsko	2,670	1,790
Francie	7,112	4,979	Ostrov Mauritius	2,228	1,656
Italie	1,732	1,683	Austrálie	2,327	1,903
			Francouzské osady v Tichém oceáně	1,176	1,148

¹⁾ Vypočetl Státní úřad statistický dle různých pramenů. — ²⁾ V tom i Kuba, Haiti, Portoriko a Filipíny. — ³⁾ Vývoz.

⁷³ Statistická příručka republiky Československé. [Sv.] II. Praha, 1925.

⁷⁴ Statistická příručka republiky Československé. [Sv.] II. Praha, 1925.

Obrázek č. 11: Kurz československé koruny v letech 1922-1923⁷⁶

VI 13. Kurs československé koruny v New-Yorku a Curychu v měsíčních průměrech za léta 1922-1923.
 (Pramen: *Cenové zprávy S. Ú. S.* roč. IV. (1924) čís. 8—9.)

Rok, měsíc	Spojené Státy		Švýceary		Rok, měsíc	Spojené Státy		Švýceary	
	Kurs Kč ¹⁾ v New-Yorku	Index dolaru ²⁾	Kurs Kč ¹⁾ v Curychu	Index švý- carského franku ³⁾		Kurs Kč ¹⁾ v New-Yorku	Index dolaru ²⁾	Kurs Kč ¹⁾ v Curychu	Index švý- carského franku ³⁾
1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
1921: XII.	1·26	1.608	6·46	1.625	1923: I.	2·853	710	15·204	691
1922: I.	1·728	1.173	8·842	1.188	II.	2·956	685	15·704	669
II.	1·851	1.095	9·548	1.100	III.	2·970	682	15·960	658
III.	1·73	1.171	8·896	1.180	IV.	2·980	680	16·333	643
IV.	1·96	1.034	9·998	1.050	V.	2·981	680	16·519	636
V.	1·921	1.055	9·988	1.051	VI.	2·995	677	16·674	630
VI.	1·924	1.053	10·083	1.041	VII.	2·998	676	17·074	615
VII.	2·184	928	11·356	925	VIII.	2·935	690	16·229	647
VIII.	2·90	699	15·218	690	IX.	2·995	677	16·739	627
IX.	3·234	627	17·313	606	X.	2·972	682	16·623	632
X.	3·286	617	17·877	587	XI.	2·908	697	16·559	634
XI.	3·180	637	17·218	610	XII.	2·928	692	16·759	627
XII.	3·105	653	16·386	641					

¹⁾ Měsíční průměr. — ²⁾ Zlatá parita = 100. — ³⁾ Viz poznámku ²⁾; k prvnímu dni následujícího měsíce.

⁷⁶ *Statistická příručka republiky Československé. [Sv.] II.* Praha, 1925.